

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

2. číslo / ročník XI. / červen 2022 / cena 30 Kč

BRATŘI V TRIKU PROTI ZÁPADU

Obsah

■ Úvodník

Devadesátky versus Putin (<i>Tomáš Fošum</i>)	3
---	---

■ Česko

České diskuse o energetice končí u jádra. Škoda (<i>Petr Zenkner</i>)	4
České předsednictví v EU: Šance, kterou nesmíme promarnit (<i>Antonín Berdych</i>)	6
Fialova vláda bojuje o svou věrohodnost (<i>Tomáš Fošum</i>)	8
Zemanův Michl jako cesta k přijetí eura? (<i>Petr Zenkner</i>)	9

■ Střední Evropa

Evropskou unii ruská invaze sjednotila. Teď řeší, zda se zásadně proměnit (<i>Karel Barták</i>)	11
Proč si Ukrajinci a Rusové nerozumějí (<i>Michal Lebeduška</i>)	14
„Maďarský Putin“ a válka na Ukrajině (<i>Jan Blažek</i>)	16
Polsko ukázalo jinou tvář (<i>Wojciech Hofmański</i>)	19
Slováci mohou být na pomoc Ukrajině hrdí. Neplatí to však pro všechny (<i>Marián Balázs</i>)	21
Nejistá budoucnost rakouských lidovců (<i>Miroslav Šepták</i>)	23
Baby boom jako důsledek pandemie? (<i>Jan Holovský</i>)	24

■ Rozhovor

Česká kritika Německa kvůli Ukrajině je projevem naší bezmoci. V Evropě mají místo oba postoje (<i>Helena Truchlá</i>)	27
--	----

■ Kultura

Ledové setkání s Jackem Dukajem (<i>Lucie Zakopalová</i>)	29
Když turista Lenin agitoval u spíšské šlechty (<i>Matúš Guziar</i>)	31
Nedůvěra k lidem jako životní strategie (<i>Jan Gregor</i>)	33

■ Zraněná města

Řetízková šatna na dole Rovnost aneb stále zraněný Jáchymov (<i>Tomáš Bouška</i>)	34
---	----

Demokratický střed

2/2022, vydáno v červnu 2022, ročník XI.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7,

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková, Jan Jüptner, Pavel Cechl,

Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Demokratický střed, logo: LUSEL

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4 x ročně

Když v roce 2000 vydali novinář Bohumil Pečinka a karikaturista Vladimír Jiránek knihu *To byla léta devadesátá*, jednalo se o vzpomínání na dobu nedávno minulou. V předloženém příběhu první dekády po listopadu 1989 převládalo politické dění. Bylo to logické nejen kvůli profesnímu zaměření autorů, ale i s ohledem na rozhodující vliv politiky na kvalitu života v každé zemi. Zmíněná kniha neskryvala, že považuje devadesátá léta v Česku za výjimečnou éru, v níž pozitivní převažovala nad negativy.

Na začátku letošního roku odvysílaný kriminální seriál České televize výmluvně nazvaný *Devadesátky* nabídl odlišný pohled. Bez ohledu na žánr díla a záměry jeho tvůrců se z různých reakcí nešlo ubránit dojmu, že některým divákům vyhovuje nahlížet na první porevoluční roky jako na zločinné. Tuto interpretaci ostatně seriál podporoval úvodními dokumentárními záběry na známé politiky nebo sportovce, kteří přitom s kriminálním podsvětím neměli nic společného.

S vnímáním devadesátých let jako období temna se lze setkat čím dál tím častěji. Jak se zkoumaná doba vzdaluje v čase, začíná přibývat kritiků, kteří vycházejí z jiných pozic než nostalgici tesknící za komunistickým Československem. Devadesátá léta vidí jako budování „divokého kapitalismu“, který stojí za většinou našich současných problémů. Zároveň se vymezují vůči rozhodnému antikomunismu, jenž byl především pro první porevoluční roky charakteristický. Minulý režim měl podle nich totiž také své kladné stránky a nemálo obyvatel ho prý i v jeho posledním tažení spontánně podporovalo.

Nemá cenu zakrývat, že v „devadesátkách“ narostla kriminalita, když si část českého obyvatelstva příchod svobody mylně vysvětlila jako hru bez pravidel. To nebylo zdaleka vše. Během privatizace se hodně majetku nenávratně ztratilo. Z různých důvodů zanikly podniky, k nimž pojal řadu lidí citový vztah. Některé regiony zůstaly na okraji zájmu. Do čelních pozic se nezřídka dostávali hochštapleři. Při napodobování podnikání a života na Západě se občas projevoval nevкус, který v karikované podobě zachytil film Věry Chytilové z roku 1992 *Dědictví aneb Kurvahošigutentag*. Navzdory všem negativním jevům však byla devadesátá léta z celkového hlediska obdobím rozkvětu. Během něj se u nás povedlo dobře nastavit politic-

ké a justiční instituce, které se mimochodem v nedávné minulosti osvědčily ve chvíli, kdy Poslaneckou sněmovnu ovládala autoritářská většina. I díky tomuto nastavení mohou Češi svobodně myslet a žít. Na rozdíl od předlistopadových časů jim už za to nehrozí vězení.

V devadesátých letech jsme navíc zahájili cestu do euroatlantických struktur. V roce 1999 se nám podařilo vstoupit do NATO a o pět let později i do Evropské unie. Zasloužili se o to politici v čele s Václavem Havlem a ochota západních společností vzít nás a další postkomunistické země mezi sebe. A hlavně nám pomohly příznivé dějinné okolnosti, když ruský imperialismus fungující pod značkou Sovětský svaz prohrál studenou válku.

Listopad 1989 tak představoval přelom mezi Československem coby ruskou kolonií a Československem (a později Českem) jako svobodným a samostatným státem. Nešlo to samozřejmě ze dne na den, ale jednalo se o bod zlomu. Bez uvědomění si této skutečnosti jsou debaty o podpoře komunistického režimu na nic. To, že se u nás

lidé za takzvané normalizace nebouřili, neznamenalo, že by byli v masovém měřítku spokojeni se svou životní úrovní a vedoucí úlohou KSČ. Většina z nich žila s vědomím, že od srpna 1968 jejich zemi okupuje sovětská armáda a u moci jsou vazalové Kremlu. Na základě svých zkušeností předpokládali, že dokud se nezmění systém vládnutí v Moskvě, v Praze zůstane vše při starém.

Proto bylo tak důležité, že jsme v devadesátých letech využili okno příležitosti k integraci do západního demokratického světa. Dvacátý čtvrtý únor letošního roku, kdy Rusko napadlo z několika stran Ukrajinu a naplno zažehlo válečný konflikt doutnající už od roku 2014, nasvítí prozíravost tehdejší české politické reprezentace v jasném světle. Ruský imperialismus vystřídal během staletí různé ideologické maskování, ale v jádru zůstal stejný. Zatímco v roce 1968 nám však mohl Leonid Brežněv beztestně šlápnout na krk, dnes to jeho následovník Vladimir Putin udělat tak snadno nemůže. Tentokrát se totiž nacházíme na té bezpečnější straně železné opony, kde se dá svobodně dýchat. Je v našem zájmu, aby se na stejném místě ocitla též Ukrajina i všichni ti, co o to budou stát.

Tomáš Fošum

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Předplatte si Demokratický střed. Roční předplatné (4 čísla) činí i s poštovným 230 Kč.

Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz.

České diskuse o energetice končí u jádra. Škoda

Vláda premiéra Petra Fialy (ODS) měla při svém vzniku určitě jiné priority než energetiku. Pro její politické přežití ale nakonec bude nejdůležitější, jestli zvládne několikanásobný nárůst cen energií. Ten má řadu příčin v čele s ruskou vojenskou agresí vůči Ukrajině, každopádně ale ohrožuje velkou část společnosti. Nadávat však budou všichni, což nemůže žádný politik ignorovat.

Vysoké výdaje za energie v tuto chvíli řeší v Česku opravdu každý. Ať už jsou to senioři, kteří se bojí toho, jak moc se jim zvednou zálohy, nebo středněpříjmové rodiny, jimž končí fixace cen elektřiny a plynu. Je prostě rozdíl, zda se platí stokoruny, nebo tisícovky. Nad fakturou se může zarazit i bohatý člověk s vyhřívaným bazénem u domu. Toho účet za energie nepoloží. Majitele rodinného domu už ale výrazně postihnout může. Přes milion Čechů tak ohrožuje energetická chudoba a další se budou muset omezit či sáhnout do svých rezerv. Vedle domácností je tu navíc ještě energeticky náročný český průmysl, jenž tvoří více než třetinu tuzemského hrubého domácího produktu (HDP) a připadá na něj výrazná většina exportu.

Pro Fialovu vládu to nejsou dobře rozdané karty. Navíc nic nenavědčuje tomu, že by vysoké ceny energií neměly doprovázet celé její funkční období. Kabinet, který je u moci teprve půl roku, může při řešení dopadů cen elektřiny a plynu zapomenout mimo jiné na to, že udrží rozpočtové schodek ve výši 300 miliard korun. Jen sociální tarify a příspěvky na bydlení vyjdou na desítky miliard korun ročně. Další peníze bude stát podpora obchodníků při nákupech plynu, aby se vůbec naplnily zásobníky na příští zimu.

Tohle všechno jsou ale „jen“ krátkodobé věci. Pokud to myslí vláda Petra Fialy s odstřižením od Ruska kvůli jeho invazi na Ukrajinu vážně, musí nahradit ruský plyn i ropu. U druhé jmenované suroviny je to jednodušší, protože ropovodem Družba k nám teče zhruba polovina naší spotřeby. Česká závislost na ruském plynu dodávaném přes Německo plynovodem Nord Stream 1 je ale takřka sto procentní.

Plyn navíc ovlivňuje účty za elektřinu, protože na energetické burze určuje její cenu vždy ten nejdražší zdroj. A tím je plyn už od loňského podzimu. Tedy od chvíle, kdy ruský Gazprom zastavil export do Evropy nad rámec dlouhodobých kontraktů a vyřadil takzvané spotové dodávky pro energetické burzy. Státem ovládaný koncern, který má monopol na těžbu plynu a jeho přepravu plynovody, zároveň před zimou nenaplnil zásobníky v západní Evropě, jež buď vlastnil, nebo si je pronajímal. Energetická válka Ruska vůči Evropě zkrátka začala už loni. Nic na tom nemění fakt, že ruský plyn teď do Evropy proudí i přes uvalení sankcí Evropské unie na režim Vladimira Putina.

Alternativní scénáře

Nahrazení ruské suroviny dovozem zkapalněného plynu (LNG), který se přepravuje pomocí velkých tankerů, je mož-

né a určitě k němu dojde. Stejně jako se vybudují další terminály, jež ho nakonec dokážou do Česka dostat. Byť to nebude ještě letos a nebude to levné. Hlavní problém, jímž jsou vysoké ceny ovlivňující celou energetiku, průmysl i domácnosti, se tím však vyřešit nepodaří. Tato komplikace bude dlouhodobě ovlivňovat celou českou ekonomiku.

Na energetické burze v Rotterdamu, která je hlavním plynovým uzlem v EU, se sice na konci května plyn opět prodával pod hranicí 100 eur (asi 2470 korun) za megawatthodinu. Začátkem března ale jeho cena vystřelila na více než 200 eur. Již koncem loňského prosince, kdy vrcholila nervozita kvůli prázdným zásobníkům, byla na 180 eurech. Ještě v lednu 2021 se ale pohybovala na úrovni 20 eur.

K vysokým cenám je důležité dodat ještě další faktor. Zkapalněný plyn byl dosud dražší než ten ruský, norský nebo alžírský dodávaný plynovody. Hlavním konkurentem na LNG trhu pak byla pro Evropu energeticky hladová Asie, která byla ochotná platit za dodávku jedné megawatthodiny kolem 80 eur. To vedlo k tomu, že většina LNG tankerů mířila k odběratelům do Japonska, Jižní Koreje a Číny, kteří se navíc smluvně zavazovali k dlouhodobým kontraktům na dvacet let. Oproti tomu Evropa donedávna viděla v LNG jen doplněk k levnější ruské surovině. To se nyní sice mění, ale hlad Asie po zkapalněném plynu z Kataru, Austrálie a Spojených států trvá.

Zhroucení jistot na trhu s plynem ovlivní i politiku EU, která chce závislost na Rusku snížit ještě větším důrazem na obnovitelné zdroje. Do roku 2030 by měla zelená energie tvořit 45 procent výroby. V předchozích letech se vedly v Bruselu tvrdé diskuse o tom, zda bude plyn uznán za takzvané přechodové palivo, jež nahradí výpadek špinavých uhelných zdrojů a v případě Německa i jaderné elektrárny. Tyto boje skončily pro plyn docela úspěšně. Pak ale začala válka na Ukrajině...

Proč tak velký důraz na plyn? Elektrárny, které jej spalují, mají jednu důležitou vlastnost. Umějí velmi rychle „najat“ na plný výkon a být dobrou zálohou pro méně stabilní zdroje ze slunce a větru. Ty sice nepotřebují žádné palivo, ale nevyrábějí stále stejné množství elektřiny. Naopak u uhelných a jaderných elektráren je produkce předvídatelná. Alternativu představuje ukládání vyrobených přebytků z obnovitelných zdrojů do baterií, což je zatím dost drahé. Nebo dělat z přebytků vodík, což je rovněž nákladné a navíc realizace stojí na úplném počátku. Jako jedno z možných řešení se nabízí změna fungování přenosové soustavy pomocí chytrých technologií. Tomu v Česku brání silná distribuční lobby, jež nechce přijít o byznys a vliv.

LNG tankery budou kvůli snaze EU zbavit se ruského plynu přistávat v evropských přístavech mnohem častěji.

Foto: Wikimedia Commons/4ing

Jediným standardním vyrovnávacím zdrojem, který má dostatečný výkon, je tak vedle plynu přečerpávací vodní elektrárna.

Zapojení obnovitelných zdrojů do tuzemské energetiky se dlouhá léta řeší i v Česku. Jejich podpora nebyla u veřejnosti dosud silná (teď ale zřejmě dochází ke změně), což z investic do slunce nebo větru nedělalo sexy politické téma a netlačilo do nich ani největší energetické hráče. To se naopak stalo v sousedním Německu a prakticky v celé západní Evropě.

Klub hráčů

Posledních deset let se tak česká energetika dala charakterizovat dvěma jistotami. Za prvé snahou uhrát s Bruselem nižší podíl na výrobě elektřiny z obnovitelných zdrojů (nyní bychom měli dosáhnout 22 procent do roku 2030). Za druhé nekonečnou cestou k novému jadernému bloku v Dukovanech, kde se bohužel místo ceny a využití řešila především geopolitika, protože ruský Rosatom měl jako potenciální dodavatel jednoznačnou podporu prezidenta Miloše Zemana. Zároveň se v Česku dospělo pod tlakem zvyšujících se cen emisních povolenek k rozhodnutí podpořit postupné ukončení provozu uhelných elektráren a tepláren, které mají stále největší podíl na tuzemské výrobě. Alternativou, s níž všichni počítali, byl ale plyn. K většině velkých investic do přechodu z uhelných zdrojů na plynové má přitom začít docházet v příštích letech, což je pro investory s ohledem na současný vývoj děsivé.

Obnovitelné zdroje tak nyní budou mít v Evropě i jiný důvod pro podporu než snahu zachraňovat planetu, která

u některých lidí hraničí s náboženstvím. To, že tyto zdroje nepotřebují žádné uhlí, plyn nebo jaderné palivo a dokážou vyrábět už mnohem levněji než před deseti lety, je totiž fakt. A hlavní důvod odporu k zelené elektřině byl u průmyslu stejně jako u státu vždycky v tom, že je dražší. Nyní již to není pravda. Navíc jsou zároveň pro investice do obnovitelných zdrojů nebo energetických úspor k dispozici obrovské evropské dotace a levné úvěry. Spolu s ochotou podniků začít si budovat vlastní zdroje a snižovat závislost na dodávkách ze sítě to bude hlavní věc, která českou energetiku změní.

Je tu ale jedna okolnost, která toto všechno znejišťuje. Ostatně tak jako v předchozích letech. Energetika v Česku je silně centralizovaná a ovládá ji několik velkých hráčů. V první řadě se jedná o ČEZ. Tam sice stát drží sedmdesát procent akcií, ale tato firma a především její generální ředitel Daniel Beneš, který už přežil nástup pěti premiérů, v tom umí chodit a disponuje „svými“ lidmi ve všech stranách.

Dalším vlivným aktérem je koncern EPH Daniela Křetínského, jenž už má mnohem větší aktivity na Slovensku a v západní Evropě, kde vsadil na to, že odchod od uhlí bude trvat déle, než se předpokládá. Je tu také největší český „uhlobaron“ a majitel energetické skupiny Sev.en Energy Pavel Tykač. Našlo by se i pár dalších velkých hráčů jako třeba státní podnik ČEPS odpovídající za páteční přenosové sítě. Fakticky jde ale o úzký klub lidí a firem. Právě centralizovanost tuzemské energetiky a její zaměření na potřeby průmyslu je hlavním důvodem, proč se obnovitelné zdroje v Česku prosazují tak pomalu. Zelená energetika je totiž decentralizovaná. Právě tento koncept je přitom pro budoucí tvář Česka stejně důležitý jako diskuse o jádru, u níž nakonec stejně všechny laické i odborné debaty končí.

Petr Zenkner

České předsednictví v EU: Šance, kterou nesmíme promarnit

Za několik týdnů začne české předsednictví v Radě Evropské unie. Od července do prosince 2022 budou členové vlády i úředníci hrát klíčovou roli v jednom ze tří hlavních orgánů Unie. Pro Českou republiku to znamená nejenom důležitý úkol, ale především příležitost. Je to možnost obnovit a prosazovat český hlas v rámci EU, stejně tak je to ale šance pro současnou vládu na poli domácí politiky. O jejích předsednických prioritách ale bohužel zatím mnoho ucelených informací nemáme.

Stojí za připomenutí, že Česko už jednou Evropskou unii vedlo, a to v první polovině roku 2009. V té době byla role předsednických zemí výraznější, změnu přinesla až Lisabonská smlouva. Tu jsme ratifikovali jako poslední, v platnost vstoupila 1. prosince 2009. Tehdejší prezident Václav Klaus oddaloval její podpis a vyslovoval mnohé výhrady k novému uspořádání EU. Většina z jeho argumentů se s odstupem času jeví jako zcela přehnaná.

I když „postlisabonská“ Evropa roli premiérů a členských zemí ve vedení Unie oslabuje, stále jde o důležitý a náročný úkol, na který se každá země připravuje několik let. Česká republika v době vlády Andreje Babiše (ANO) však zcela otevřeně předsednictví podceňovala. Lze jen odhadovat, zda Babišův skeptický postoj byl ovlivněn více populistickými argumenty (že je předsednictví drahé), nebo chronickým nedostatkem dlouhodobé vize, kterou jeho vláda projevovala u mnoha strategických otázek. Podstatné je, že se přípravy konaly úmyslně mimo zorné pole české veřejnosti, měly vysloveně administrativní charakter a nikdo z Babišovy vlády se k nim komplexněji nevyjadřoval.

Tehdejší český premiér Mirek Topolánek s rakouským kancléřem Wernerem Faymannem během českého předsednictví v roce 2009.

Foto: Wikimedia Commons

Vnitropolitická situace v roce 2021 debatě o úloze a prioritách Česka v EU navíc objektivně nepřála – pandemie nemoci covid-19 a blížící se sněmovní volby stavěly tyto otázky zcela mimo hlavní proud veřejného zájmu. Porážka Andreje Babiše v těchto volbách, eliminace ČSSD a KSČM a výrazná převaha dvou dosud opozičních koalic v počtu získaných poslaneckých mandátů ale zcela změnily politickou situaci v zemi. Nástup nové vlády znamenal zároveň možnost začít se roli v EU věnovat systematicky. Blížící se předsednictví pak k tomu představuje zcela ojedinělou příležitost.

Nová vláda Petra Fialy (ODS) vytvořila post ministra pro evropské záležitosti, stal se jím senátor a bývalý rektor Masarykovy univerzity Mikuláš Bek (STAN). Dostal za úkol nejenom evropskou politiku vlády koordinovat, ale také připravit předsednictví po organizační stránce. Kabinet tím navázal na tradici z doby vlád Mirka Topolánka (ODS) a Jana Fischera (nestraník), kde post vicepremiéra a později ministra pro EU existoval. Lze říci, že to byl od Fialovy vlády správný krok.

Důsledněji proti agresí

Nový kabinet má k dispozici podklady, které připravil tým na Úřadu vlády za premiéra Andreje Babiše. Veřejně dostupné jsou takzvané sektorové priority, které se věnují konkrétním úkolům v jednotlivých resortních rádech. Chybí však politické priority za Česko jako celek, byly pravděpodobně přenechány nové vládě k přehodnocení.

Situace v Evropě se ovšem dramaticky změnila v okamžiku, kdy letos v únoru Rusko zahájilo invazi na Ukrajinu. Válka v tomto rozměru má zásadní dopady na mnoho oblastí a dalece přesahuje jen bezpečnostní rámec. EU musí řešit nejenom otázku sankcí a dalších hospodářských vztahů s Ruskem, ale také energetiku, potravinovou bezpečnost, otázky migrace a pochopitelně především i pomoc Ukrajině během války

a do budoucna i po ní. I když je podle mnohých zpráv Evropa v těchto věcech poměrně jednotná, na příkladu zvažovaného embarga na energetické zdroje či vojenské pomoci vidíme, jak důležité je některé země přesvědčovat k většímu odhodlání.

Česká republika se během posledních měsíců vrátila jako viditelný a aktivní stát, který Ukrajinu podporuje vojensky i politicky. Symbolická cesta premiéra Petra Fialy do obleženého Kyjeva měla velkou mediální pozornost, ještě cennější jsou ale reakce samotné Ukrajiny a našich spojenců na rozsah a podobu vojenské pomoci napadenému státu. Česko jako předsednická země může udělat významné kroky, aby Unii přesvědčilo k důslednějšímu postoji vůči ruské agresi.

Nejde ale jen o okamžitá opatření. Česko i Evropa musejí řešit dlouhodobé problémy, které válka přináší. Zejména jde o energetickou bezpečnost, neboť Západ je stále do určité míry odkázán na ruské dodávky ropy a plynu. Výstavba nové infrastruktury a navazování nových vztahů zabere čas, je ale v zájmu českém i evropském. V tom by měla naše vláda spatřovat hlavní úkol. Předsednictví se ovšem zaměřuje i na mnoho jiných dlouhodobých politik, neřeší jen aktuální dění. Bude proto zajímavé sledovat, jak Fialův kabinet promítne různé teze svého programového prohlášení do svých politických priorit v Evropě.

Podceňovaný efekt

Každé předsednictví má velký dopad i na domácí politickou scénu. Je to logické – ministři předsedají důležitým jednáním, v předsednické zemi se koná celá řada klíčových aktivit za účasti evropských a mnohdy i světových politiků. Mají podstatnou mediální pozornost a dávají vládě šanci být vidět v pozitivním světle. Je to příležitost, která se tak často neopakuje.

Opět vzpomeňme události z let 2008–2009. Podpora vlády Mirka Topolánka a preference jeho ODS měly od roku 2007 trvale sestupnou tendenci, přičemž tento proces završily krajské volby v říjnu 2008. S narážkou na stranicovou barvu sociální demokracie získaly označení „oranžové tsunami“ a ukončily vládu ODS ve všech krajích kromě Prahy. Šlo o jednoznačný triumf ČSSD a jejího tehdejšího předsedy Jiřího Paroubka. Podle více agentur měla sociální demokracie na konci roku 2008 preference v intervalu 35 až 44 procent, ODS pak jen 22 až 30 procent.

Od ledna, kdy předsednictví začalo, se domácí politická agenda z médií vytratila a bylo možné sledovat opačný trend – za několik měsíců se preference obou tehdejších hlavních stran opět přiblížily. Vzhledem k tomu, že se výjma evropského předsednictví neděly žádné jiné významné politické události, je zřejmé, co tento trend nastartovalo. Výsledkem bylo svržení Topolánkovy vlády uprostřed předsednictví, na kterém se vedle Jiřího Paroubka a dvou poslankyň Strany zelených podíleli i spojenci Václava Klause z řad ODS.

Vraťme se do současnosti. Vláda Petra Fialy zdědila velmi obtížnou situaci: rozvrácené veřejné finance, extrémní

inflaci a slabý hospodářský růst. Musela rovněž oživit celý proces přípravy předsednictví a vtisknout mu své vlastní vize. Je ovšem potřeba dodat, že tento proces se děje zcela neveřejně – žádnou ucelenou politickou představu k této věci vláda doposud nepředstavila.

Pro úspěšné předsednictví má přitom (často vlastní zásluhou) velmi vhodné podmínky. Disponuje bezpečnou většinou v Poslanecké sněmovně a působí navenek jednotně. Prezident Miloš Zeman je politicky zcela izolován a nemá žádnou reálnou šanci vládu poškozovat tak, jak to činil před třinácti lety Václav Klaus. Opozice není schopna formulovat jakoukoliv alternativní politiku, soustředí se jen na boj o voliče se zcela odlišnými zájmy. A v neposlední řadě je kabinet oproti tomu předcházejícímu tvořen kompetentními členy, kteří mají předpoklad náročnou roli zvládnout.

Po tomto pozitivním výčtu je ale nutné dodat, že vláda svého potenciálu vůbec nevyužívá. Ministr Bek je politicky naprosto neviditelný, s jeho jménem není spojeno žádné velké téma ani konkrétní iniciativa. Ministr zahraničí Jan Lipavský (Piráti) se navzdory mnohé kritice navenek ukazuje jako člověk, který roli šéfa diplomacie zvládá bez jakýchkoliv komplikací. Ani pro něj se ale zahraničněpolitické priority ČR v rámci EU nestaly velkým tématem. Toto hodnocení pak platí i pro ostatní ministry, premiéra a celou vládu. Do začátku předsednictví zbývá přibližně měsíc a veřejné povědomí o něm i o vládních cílech jsou fakticky nulové. Neexistuje pádný argument, který by tuto chybu dokázal přesvědčivě ospravedlnit.

Samozřejmě to nemá žádný vliv na předsednickou roli jako takovou, podstatné je to, co se děje uvnitř. Marketing je v tomto druhotný. Ale žádná vláda si nemůže dovolit promeškat příležitost, která se nabízí tak zřídka. Současné preference Fialova kabinetu nejsou zdaleka špatné, nicméně nebytí ruské invaze a následných událostí vypadaly by vinou zděděných ekonomických potíží zcela jinak.

Řada lidí může namítnout, že předsednictví už nyní neznamená tolik jako v roce 2009. To je sice pravda, vláda by ale měla tuto věc řešit, nikoliv ji jen pasivně přijmout. Pokud by se dopředu předsednické téma aktivně, důsledně a dlouhodobě komunikovalo, zájem veřejnosti o něj by vzrostl. A efekt z jeho následného průběhu by kabinetu rozhodně prospěl. Až budou ekonomické dopady na českou veřejnost působit déle a pozitivní dojem z pomoci Ukrajině ztratí svou sílu, budou vládní strany potřebovat podporu více než kdy jindy. Může být ale pozdě.

Je každopádně dobrou zprávou, že roli předsednické země zastává Česká republika v čele s premiérem Petrem Fialou a jeho vládou. Alternativou by byl chaos střídaný s apatií v podání Andreje Babiše a jeho ministrů, které by z dálky ovládal prezident Zeman. Tuto představu musíme mít stále na paměti. Česko se této roli ujímá v těžkých časech, má navíc šanci se vrátit na evropskou scénu ve velkém stylu. A co je nejdůležitější, má předpoklad tuto roli dotáhnout do úspěšného závěru.

Antonín Berdych

Fialova vláda bojuje o svou věrohodnost

Premiér Petr Fiala (ODS) se na tiskové konferenci po návratu z obleženého Kyjeva často usmíval. Není divu. Jednalo se o politický mistrovský kousek a odvážný čin. Fiala tak svým způsobem zazářil, což se o jeho vládě jako celku úplně říct nedá. Má to objektivně těžké, když musí řešit souběh několika vážných krizí. Aby toho nebylo málo, stojí proti ní opozice populistického až extremistického ražení. I z toho důvodu by se měla vyhýbat zbytečným chybám. A to se občas neděje.

Vláda Petra Fialy, která byla jmenována v prosinci loňského roku, vypadá zatím jednotně, přestože sestává z pěti stran. Spojuje ji nejspíše též vědomí, že k ní v Poslanecké sněmovně neexistuje demokratická alternativa. Andreji Babišovi oddané hnutí ANO ani extremistickou SPD za ni považovat nelze, což oba subjekty prokazují mimo jiné při častých nesmyslných parlamentních obstrukcích. Koaliční strany jsou tak na sebe odkázány. K tomu se blíží důležité prezidentské volby, v nichž bude nejspíš kandidovat právě expremiér Andrej Babiš (ANO). Ten kvůli svým problémům trestního charakteru i obchodním zájmům nemůže z politiky jen tak odejít. Rozhádaná vláda by mu cestu na Pražský hrad umetala, což si pěti-koalice bezpochyby uvědomuje.

Každopádně pouze jednotna na úspěšné vládnutí stačit nebude, pokud Fialův kabinet zároveň nepředvede kompetenci řešit četné závažné problémy, které většinou přesahují hranice České republiky. Jedná se hlavně o dopady ruské invaze na Ukrajinu, s ní do značné míry související energetickou krizi nebo o následky pandemie nemoci covid-19. Tyto události navíc vytvořily podhoubí pro inflaci, se kterou se potýká celá Evropa. Právě na boji s inflací se ukazuje, že nová vláda občas musí řešit kvadraturu kruhu. Na jednu stranu je třeba krotit rozpočtové deficity, což byl ostatně jeden z jejích hlavních slibů, na stranu druhou není možné nechat miliony lidí kvůli prudce rostoucím cenám energií upadnout do chudoby.

Aby vláda úkoly připomínající chůzi po tenkém laně vůbec měla šanci zvládnout, potřebuje být nejenom jednotná a kompetentní, ale především věrohodná. Asi není třeba příliš připomínat, že kvintet současných vládních stran vynesla k moci hlavně touha značné části společnosti dostat z premiérského křesla Andreje Babiše, jemuž vedle kolosálního střetu zájmů byly přičítány také autoritářské tendence. Jako ohrožení pro demokracii vnímali mnozí voliči současných vládních stran též Babišovo spojení s prezidentem Milošem Zemanem, jenž si českou ústavu nezdídkou vykládá po svém. I z těchto důvodů by zásady demokratického právního státu měly pro Fialův kabinet představovat pilíř jeho politiky. Bohužel ne pokaždé se tak

Ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskij (vpravo) se zdraví s polským premiérem Mateuszem Morawieckým. Zleva stojí polský vicepremiér Jarosław Kaczyński, český premiér Petr Fiala a dnes již bývalý slovinský premiér Janez Janša. Mezi Morawieckým a Zelenským přihlíží ukrajinský premiér Denys Šmyhal.
Foto: Wikimedia Commons/ President Of Ukraine

děje. Na ukázkou zmiňme tři momenty, které mohly odpůrci autoritářských postupů minimálně znepokojit. Všechny tři určitým způsobem souvisejí s vládní reakcí na válku na Ukrajině.

Tři momenty

Když ke konci února zahájili Rusové invazi do sousední země, česká vláda se s internetovým sdružením CZ.NIC domluvila na blokaci několika prokremelských webů. A to s odůvodněním, že šíří dezinformace, čímž se podílejí na ruské hybridní válce vedené vůči Západu. Toto obvinění zjevně spočívalo na reálných základech. Vláda ovšem slibovala, že celou záležitost ošetří legislativně. Jelikož se ale nic takového ani po třech měsících nerýsovalo, rozhodlo se zmíněné sdružení blokaci zrušit. S dezinformacemi by se samozřejmě bojovat mělo, ale ne zákazem médií, byť pochybných, a rozhodně ne bez legislativní podpory.

Každopádně celá akce se odehrávala mimo mantinely právního státu. A to je zkrátka špatně.

Dalším příběhem, v němž se vládní koalice nevyznamenala, bylo zjevné ústavní kutilství, když si v Poslanecké sněmovně schválila prodloužení nouzového stavu kvůli zvládnutí příchodu ukrajinských válečných uprchlíků o necelé dva měsíce. Na základě výkladu řady ústavních právníků to přitom může být maximálně o třicet dnů. Šlo o zcela zbytečnou aroganci, neboť vláda má v Poslanecké sněmovně dostatečnou většinu na to, aby si po měsíci nouzový stav případně znovu prosadila. Naštěstí se zdá, že si to uvědomila, neboť v následujícím případě požádala poslance už o standardní délku.

Třetí sporný moment má dlouhodobější kořeny. Jedná se o tendenci některých politiků ODS včetně premiéra Fialy omlouvat autoritářské tendence u současných vlád v Maďarsku a Polsku. V prvním případě to už tolik neplatí. Maďarská vláda premiéra Viktora Orbána se kvůli ztěžování pomoci Ukrajině ocitla na lavici hanby. Naopak Polsko se stalo jedním z čelných zastánců Ruskem napadené země. Je proto naprosto v pořádku, že na spolupráci s Poláky hodně sází premiér Petr Fiala. Ostatně vyplynula z ní dnes již slavná březnová cesta středoevropských premiérů do Kyjeva, který v té chvíli obléhali Rusové. Poláci tuto odvážnou výpravu evidentně iniciovali. Jednalo se o symbolický bod obratu, po němž do těžce zkoušeného ukrajinského hlavního města začali jezdit i západní politici.

Vysoká hra

Na spojenectví s polskou vládou pod vedením strany Právo a spravedlnost (PiS) je ovšem problematická jedna podstatná věc. Od roku 2015, kdy nastoupila k moci, se snaží omezit nezávislost tamní justice. V českém veřejném prostoru lze poměrně často zaslechnout opakování zastupných argumentů, které představitelé PiS na svou obhajobu používají. Polská vláda pod tlakem institucí Evropské unie a hrozby ztráty peněz z unijních fondů od některých provedených kroků v soudnictví později ustoupila, ale ty

nejvýznamnější změny zůstávají. Patří k nim hlavně loutkový ústavní soud a jmenování nových soudců, které může být kvůli porušení ústavy v budoucnosti zpochybněno.

Jenže Petr Fiala se tváří, že to pro něj není velký problém. Když se ho na konci dubna před odletem do Varšavy čeští novináři na otázku právního státu v Polsku ptali, odpověděl, že jde o téma pro klidnější časy, které se v době války na Ukrajině dostává do pozadí. Poláci tím, že patří k lídrům v pomoci Ukrajině čelit ruské agresi, hájí evropské hodnoty podle Fialy dostatečně. S premiérovým tvrzením lze víceméně souhlasit. Když jde o život, většina věcí musí jít stranou. Nicméně politici ODS v čele s europosancem Alexandrem Vondrou zásahy polské vlády proti nezávislosti justice dlouhodobě zlehčují. Naštěstí se to netýká všech stran české vládní koalice. Kritický postoj k opatřením z dílny PiS zastávají zástupci Pirátů nebo TOP 09.

Jak již bylo řečeno, Fialova vláda se musí vyrovnávat s tím, že v opozičních lavicích Poslanecké sněmovny zasedají pouze poslanci za autoritářské a populistické strany. K tomu v říjnových sněmovních volbách propadlo hodně hlasů, které by jinak šly spíše za Babišem a Tomiem Okamurou (SPD) než za pěticí vládních stran. Fialův kabinet je tak navzdory své parlamentní většině z hlediska celospolečenské nálady vládou menšinovou. Měl by mít proto na paměti, že se hraje i o budoucí podobu české demokracie. Jakékoliv obcházení ústavy nebo zpochybňování zásad právního státu ji podemílá.

Bylo by samozřejmě nefér srovnávat Petra Fialu s Andrejem Babišem nebo Milošem Zemanem. Na rozdíl od nich je hodnotově pevně ukotven, politikou a demokracií se dlouhodobě zabývá, ať už v teoretické nebo praktické rovině. S jeho nástupem do premiérského křesla zažilo Česko v porovnání s jeho předchůdcem výrazný kvalitativní vzestup. Právě proto by měl ale vědět, že postupný rozklad institucí může vyvolat i taková zdánlivá drobnost, jako když si v Poslanecké sněmovně prosadíte nouzový stav na delší období, než se sluší a patří.

Tomáš Fošum

Zemanův Michl jako cesta k přijetí eura?

Za předchozích devět let se Miloši Zemanovi podařilo v očích významné části naší společnosti zničit úctu k prezidentskému úřadu. Rozhodnutím, že se novým guvernérem České národní banky (ČNB) od července stane Aleš Michl, spustil Zeman další svou „akci“ – likvidaci dobré pověsti centrální banky, která patří k důležitým obhájcem existence vlastní české měny.

Rychlá reakce trhů na Michlovo jmenování guvernérem a nejistota, koho mu Zeman v dalších měsících do bankovní rady centrální banky ještě „přidá“, vedly dokonce k tomu, že ČNB musela okamžitě začít intervenovat na obranu kurzu koruny. Jen pro připomenutí – Zeman do konce svého mandátu v březnu 2023 ještě obmění větši-

nu rady a nemusí se přitom na nikoho ohlížet. Jedná se o jeho výsostnou pravomoc.

Je obtížné říct, co prezident jmenováním Michla sleduje. Třeba se mu líbí Michlova bezskrupulóznost, kterou se mu podobá. Tu by ale jiní nazvali nekompetentností. Je navíc veřejným tajemstvím, že se budoucí guvernéř za tři

roky působení v bankovní radě moc „nepředřel“. Tedy pokud zrovna neradil šéfovi hnutí ANO Andreji Babišovi. Jeho člověkem Michl byl jako poradce a člen bankovní rady ČNB a bude jím nejspíš i jako guvernér.

Zeman svou sázkou na Michla boří jedinou věc, kterou mu ještě někteří přiznávali k dobru. K vybírání členů bankovní rady ČNB dosud přistupoval zodpovědně. S výjimkou jmenování právě Michla v roce 2018, které bylo součástí výměnného obchodu s tehdejším premiérem Babišem.

Ale třeba to nakonec Zeman myslí dobře. Jako deklarovaný eurofederalista, což se u něj projevuje hlavně ochotou vyvěsit na

Pražském hradě vlajku EU, protože to ho nic nestojí, hodlá Česku napomoci k přijetí eura. Podobně jako když coby správný plebejec hodlal svým chováním oslabit v Česku zakořeněné prezidentské „tatíčkovství“. Přehnané uctívání prezidenta bylo dosud součástí naší politické tradice. Možná tak nakonec jediným pozitivním dědictvím Zemanových dvou mandátů bude to, že českou společnost z onoho „tatíčkovství“ vyléčil.

Tedy ale vážně. Za jmenováním Aleše Michla může stát vliv některých podnikatelů, jimž se nelíbí vysoké úrokové sazby, které jim prodrazňují úvěry. A při Zemanově zdravotním stavu nelze vyloučit ani zákulisní působení jeho poradců, kteří potřebují zobchodovat poslední měsíce ve své funkci. Třeba s Andrejem Babišem, jenž začal objíždět Česko v karavanu, i když prý vlastně pořád neví, zda bude na prezidenta kandidovat. Nebo potřebuje něco zobchodovat samotný Zeman. Jediné, co u něj můžeme vyloučit, je zájem o to, aby věci fungovaly.

Tradici „pana prezidenta“ třeba ještě nějaká budoucí hlava státu obnoví. Byť při přímé volbě to moc pravděpodobné není. Ideální by bylo, kdyby úřad zcivilněl a prezident hodně cestoval, aby podpořil český export. Tedy to, o čem Zeman tak rád mluvil, ale prakticky to nedělal.

V případě české koruny ale lpění na tradici musí skončit. Koruna za žádné krize od roku 2008 nepředstavovala pro českou ekonomiku výrazně větší výhodu, než kdybychom měli euro. Je ale pravda, že zároveň nebyla ani zásadní ne-

Bankovní rada České národní banky na snímku z roku 2019. Druhý zleva stojí budoucí guvernér Aleš Michl. Uprostřed se nachází končící guvernér Jiří Rusnok.

Foto: Česká národní banka

výhodou. V době vysoké inflace, otřesů v zahraničním obchodě a napětí způsobeného ruskou agresí na Ukrajině je ale pro desetimilionové Česko do budoucna větší zárukou stability euro.

Finanční ředitelé podniků si limity koruny uvědomují řadu let, protože v eurech obchodují. A neustálé zajišťování proti výkyvům domácí měny jim snižuje zisky. Velké tuzemské firmy si zase v eurech půjčují. Běžných Čechů se tato problematika zatím tolik netýkala. Kvůli vysokým úrokovým sazbám ale začínají nevýhody koruny vidět třeba majitelé hypoték. V eurech by byly výrazně výhodnější. Podobně jako je v eurozóně nižší inflace. Česko nemůže přehlížet ani to, že okolní svět mezi Evropou a eurozónou nerozlišuje.

Až dosud šlo otázku eura ignorovat, byť se Česká republika k jeho přijetí zavázala při vstupu do Evropské unie v roce 2004. Tehdy se jednalo o vyvrcholení cesty naší země pryč od komunismu a od Ruska. Po osmnácti letech je čas posunout se dál. Bohužel doba, kdy Česko bez problémů plnilo kritéria pro vstup do eurozóny, je pryč.

Petr Zenkner

Evropskou unii ruská invaze sjednotila. Ted' řeší, zda se zásadně proměnit

Po dvou letech koronavirové pandemie je Evropa vystavena další těžce zkoušce. Zatím si v reakci na ruskou vojenskou agresi vůči Ukrajině počíná velmi dobře, byť napadená země od ní očekává více – brzké plnohodnotné členství v Evropské unii. Na začátku května přišel francouzský prezident Emmanuel Macron s alternativním návrhem, kterým jen potvrdil letitou zdrženlivost Paříže k rozšiřování EU na východ.

Ruský prezident Vladimir Putin se přepočítal. Válka, kterou rozpoutal proti Ukrajině, byla tou pomyslnou poslední kapkou, kterou přetekl pohár evropské a také

americké trpělivosti. Putin si přitom určitě myslel, že mu to opět projde. Že Západ bude znovu jen přihlížet a jalo-
vě kritizovat, jako když Kreml rozdrtil čečenské povstání v letech 1999 až 2000, anektoval kusy Gruzie (naposledy v roce 2008), zmocnil se ukrajinského Krymu a rozpoutal válku na Donbasu (2014). Nebo jako když před zraky nečinného světa srovnávalo ruské letectvo se zemí syrská města (2015). Masový útok na Ukrajinu zahájený

Nizozemský premiér Mark Rutte (vlevo) se na začátku února sešel s ukrajinským prezidentem Volodymyrem Zelenským.

Foto: Wikimedia Commons/ President of Ukraine

24. února 2022 byl však už přes čáru. Dobře to vystihl nositel Nobelovy ceny a zakladatel dnes zakázaného listu *Novaja Gazeta* Dmitrij Muratov vzápětí po ruském vpádu do sousední země: „Rozhodnutí ‚demilitarizovat‘ Ukrajinu je sebevražedné. Válka je šílenství. Rusko nemůže vyhrát.“

Ne každý sdílel v oněch dnech na konci letošního února tuto jasnozřivou diagnózu. Jako budiček zafungoval až mimořádně chrabý odpor ukrajinské armády umocněný bezchybným mediálním výkonem prezidenta Volodymyra Zelenského. Evropa i Spojené státy si uvědomily, že na ukrajinských pláních se skutečně bojuje za hodnoty a pravdy, které samy vyznávají, že tady jde o víc než jen další kremelskou „speciální operaci“ na ruském „dvorku“. Komentátor listu *Washington Post* Brian Klaas začátkem března napsal: „Za několik dnů se Putinovi podařilo oživit NATO, sjednotit Západ, zruinovat vlastní ekonomiku, naštvat oligarchy, učinit ze Zelenského světově proslulého hrdinu a upevnit svůj odkaz vražedného válečného zločince.“

Ať tato válka dopadne jakkoliv, její první tříměsíční fáze je pro Putina fiaskem. Za prvé vojensky, protože ruská armáda se musela vzdát úmyslu dobýt hlavní město Kyjev a nechala se Ukrajinci vytlačit od Charkova. Musela se soustředit výlučně na Doněckou a Luhanskou oblast a ani ty se jí nedaří zcela dobýt. Obléhání Mariupolu trvalo dva a půl měsíce a Rusové město obsadili až poté, co ho v podstatě rozmlátili na cucky. Ukázalo se, jak nesmírnou silou je odhodlaná a morálně pevná ukrajinská armáda vybavená dobrými zbraněmi. Jejich dodávky ze Západu postupně narůstaly; nakonec se k nim odhodlalo i zprvu velmi zdrženlivé Německo. Jsme tak mimo jiné svědky střetu ruské a západní vojenské techniky, ve které má navrch posledně jmenovaná. Je zřejmé, že nebýt ruské jaderné hrozby, bylo by už „vymalováno“.

Za druhé Rusko prohrává i ekonomicky – sankce Evropské unie a dalších západních zemí plus náklady válečného tažení mu způsobují recesi, která podle odhadů už vedla k poklesu objemu výroby o deset až patnáct procent a k inflaci blížící se sedmdesáti procentům. Sankce sice nesrazily Rusko na kolena, jak někteří doufali, ale bolestně mu škodí a postupem času budou stále citelnější. Ačkoli má Putin podle všeho ještě slušné rezervy, nebudou nekonečné. Připomeňme, že Rusko není žádná hospodářská velmoc. Jeho hrubý domácí produkt jen o málo převyšuje ekonomický výkon Španělska a představuje 1,75 procenta světového HDP, ve srovnání s 25 procenty pro USA, 18 procenty pro EU a 18,5 procenta pro Čínu.

A co teprve strategické fiasko, které Kreml utrpěl – podívejme se na renesanci Severoatlantické aliance (NATO), které francouzský prezident Emmanuel Macron ještě na podzim 2019 předpovídal „mozkovou smrt“. Do NATO se teď hrnou neutrálové Finsko a Švédsko vyděšené ruským počínáním na Ukrajině. A nezapomínejme na historické rozhodnutí německého kancléře Olafa Scholze nasypat sto miliard eur do přezbrojení a zdokonalení německých ozbrojených sil nebo na vynalézavý trik Evropské komise, který umožnil použít zatím 300 milionů eur z evropského

„mírového nástroje“ na nákup zbraní pro ukrajinskou armádu. Do čela tohoto úsilí se ovšem postavily Spojené státy – daří se jim vůči Evropě prosazovat vše, co v minulých letech drhnulo a skřípalo. Transatlantické spojení opět vzkvívá.

Připočtěme k tomu diplomatickou izolaci Ruska na světové scéně; na půdě Valného shromáždění OSN 4. března hlasovaly proti odsouzení invaze jen čtyři diktatury – Sýrie, Severní Korea, Bělorusko a Eritrea. Tomu se říká diplomatický debakl. Ano, pětatřicet států se zdrželo hlasování, včetně velmoci jako Čína, Indie či Indonésie. Tento postoj vesměs ovšem neznamená souhlas či podporu, ale spíše ekonomický i politický kalkul. Případně nechut se jasně vymezovat vůči válce, kterou mezi sebou vedou „bílé tohoto světa“ a rozvojové země s ní nemají nic společného. Až na výjimky (Čína) nesledujeme nikde snahu nějak zastírat, jak Rusko na Ukrajině válčí, jak masakruje civilní obyvatelstvo a dopouští se válečných zločinů. I kdyby se měla postputinovská Moskva změnit, nastolit jiný kurs, vrátit se k respektování mezinárodního práva, její pověst bude po obludném řádění na Ukrajině na dlouho pošpiněna.

Francouzská zdrženlivost

Evropská unie si po koronavirové katarzi ze všeho nejméně přála válku na svém kontinentu, byla jí však vystavena. Přesto si zatím počíná velmi dobře. Jenže Ukrajina chce více – chce členství v EU, a to rychle. Má pro to pádné argumenty, protože ve zkratce její vojáci bojují za naše hodnoty, tedy i za nás. V zemích Unie přijímáme miliony uprchlíků s otevřenou náručí, posíláme peníze, zbraně a informace, všemožně se snažíme. Zároveň ale nikdo neříká, že by se EU měla kvůli Ukrajině zříct náročných pravidel, jimiž se řídí přijímání nových členů, i když ve srovnání s realitou na bojišti mohou vypadat trapně pragmatická a banálně přízemní.

Proto bychom neměli a priori odsuzovat pokus francouzského prezidenta Emmanuela Macrona z 9. května, když na závěr strategického projevu ve Štrasburku navrhl jakési „evropské politické společenství“, které by pro Ukrajinu a potažmo další po vstupu do EU bažící země znamenalo ukotvení v západní Evropě, nikoliv však plnohodnotné členství v Evropské unii. Jen velmi málo unijních lídrů se zatím pustilo na tenký led reakcí a komentářů. Vesměs zdvořile mlčeli. Za „velmi zajímavý“ označil Macronův návrh Olaf Scholz; v podstatě musel, protože ze Štrasburku se Macron vydal hned do Berlína, jak se sluší a patří na znovuzvoleného nájemníka Elysejského paláce, a tam svému kolegovi zatepla novinku představil. Kancléřem to však jen začalo – Macron se hodlá chopit „poustevnícké hole“ a obcházet se svým nápadem všech na hlavní města. Času není nazbyt. Ruská invaze pokračuje a Evropská komise nasadila vyšší rychlost, aby do konce června stihla vyhodnotit několik set stran ukrajinské přihlášky za člena EU. Všeobecně se totiž očekává, že Kyjev obdrží status kandidátské země, tedy oficiálního

uchazeče o členství v EU, na summitu unijních lídrů 30. června.

Pro Volodymyra Zelenského a jeho vládu to bude zajisté velké zadostiučinění. Pro Kreml pak signál, že Západ nemíní hodit Ukrajinu přes palubu, že s ní počítá a že ji Rusko už vlastně ztratilo (pokud ji přece jen neuchvátí hrubou vojenskou silou). Signály to budou důležité, ale co pak? Macron velmi správně říká, že normální proces vedoucí ke vstupu do EU se vším všudy bude trvat „roky, možná desetiletí“. Není důvod mu nevěřit – Česko mělo podstatně lepší výchozí pozici než Ukrajina a vyjednávalo deset let. Macron konstatuje, že zkrátit tuto dobu by znamenalo snížit požadavky, oslabit standardy, a to nejen pro Ukrajinu, ale pro všechny. Chceme to? Nikdo se neodvažuje říct ano, ani Poláci, ani Litevci a další, kteří by si moc přáli pro Ukrajinu rychlé členství.

Na druhou stranu známe Francouze a jejich obecnou nechuť k rozšiřování Evropské unie, zvláště východním směrem, kterou jsme zažili na vlastní kůži. Macron je konzistentní – už před čtyřmi lety varoval před přijímáním dalších zemí do Unie, dokud nebude „efektivnější“, ambicióznější a schopná přijímat rychlá a silná rozhodnutí. Právě on významně zbrzdil vyjednávání s kandidátskými státy ze západního Balkánu, když loni prosadil přepracování „metodologie“ přístupových rozhovorů. Ostatně právě osud těchto kandidátů – Srbska, Černé Hory, Severní Makedonie a Albánie – je velkou neznámou v této rozbíhající se partii. Právě na ně, nejen na Ukrajinu, budou muset myslet čeští politikové, až se prvního července ujmou na půl roku unijního žezla.

Revidovat smlouvy?

EU nesmí, ať se to Paříži líbí, nebo ne, dělat dojem, že agendu určuje jen ruská agrese. Je nabíledni, že pro tyto státy, které s EU marně vyjednávají už několik let, by se jakékoliv „společenství“ znamenající jen částečné členství rovnalo červenému hadru. Vzpomeňme, jak střeoevropští lídři jako Václav Havel nebo Lech Wałęsa nelibě nesli naléhání Macronova předchůdce Françoise Mitterranda na počátku 90. let, aby Západ na rozpad sovětské říše reagoval vytvořením „evropské konfederace“. Současný prezident se k tomuto odkazu ostatně přímo hlásí.

Evropa prožívá kvůli Vladimiru Putinovi nejdramatičtější epizodu svých poválečných dějin. Konfrontace s brutalitou ruského postupu je nečekaná, šokující a nezapomenutelná. Nelze ji odbýt mávnutím ruky, protože Rusko nikam nezmizí. Politikům jen postupně dochází, že v Evropě nebude nic jako dřív. Proto je dobré se bavit o tom, co a jak dál. Měli bychom být Macronovi vděční za jeho nápad, který nutí všechny kolem stolu Evropské rady nažhavit mozkové závitky. I za jeho jasnozřivé nabádání, abychom byli připraveni na jakoukoli budoucnost – i na tu pěknou, kdy se bude rozhodovat o tom, zda dát postputinovskému Rusku šanci a neuzavírat se vůči němu do a priori negativního a odmítavého postoje. Ma-

cron říká nahlas věci, které se nemusejí líbit, ale nutí k přemýšlení.

Ve vnitřní kuchyni EU se ovšem rodí další debata, a totiž jestli by nebylo dobré využít tohoto vzepětí, stmelení a mobilizace k revizi základních smluv. V průzkumech se stále více občanů vyslovuje pro silnější, akceschopnější a rozhodnější Unii. Odtud je už jen krůček k přesvědčení, že nastal správný čas ke změně pravidel, jež by to umožnila. Konference o budoucnosti EU, které se účastnili občané členských zemí, navrhla některé reformy, jež vyžadují revizi základních smluv. Evropský parlament tento záměr nadšeně potvrdil. Vzápětí se vyslovil pro respektovaný italský premiér Mario Draghi, přidala se šéfka Komise Ursula von der Leyen a naposled pak, dosti razantně, též Emmanuel Macron. Souhlasné mručení bylo slyšet i z Berlína. A už se začalo pracovat na tom, aby europarlament na červnové schůzi vyzval ke svolání „konventu“, který by se zabýval příští „ústavní smlouvou“.

Přesto je nepravděpodobné, že se takový konvent v dohledné budoucnosti sejde a začne pracovat. Návrh parlamentu musí totiž schválit všech 27 vlád, a to jednomyslně. Ano, velké západní členské státy jsou v této věci jednotnější než v minulosti. Jenže tentokrát mají proti sobě podivuhodnou frundu malých zemí – Skandinávci podnícené „ne“ už podepsalo třináct, podle některých zdrojů šestnáct vlád včetně té české. „Nepodporujeme nepromyšlené a předčasné pokusy rozjet proces vedoucí ke změně smluv. Způsobilo by to vážné nebezpečí, že politická energie bude odkloněna od důležitých úkolů spočívajících v hledání odpovědí na otázky, na které naši občané očekávají odpovědi, a v řešení naléhavých geopolitických výzev, kterým Evropa čelí,“ píše se v dokumentu, který podpořily vesměs země, jež nelze podezírat z nedostatku „evropanství“. Prostě si myslí, že by se EU neměla v této klíčové chvíli vyčerpávat vlastními institucionálními spory.

Takové znepokojení je namístě. Vzpomeňme, že porod poslední smlouvy (tedy té Lisabonské), kterou se dnes Unie řídí, trval skoro deset let. A to bylo v době míru; tehdejší problémy vypadají malicherně ve srovnání s těmi dnešními. Klíčovou reformou, kolem níž se všechno točí, je tentokrát úplný odchod od jednomyslného rozhodování v Radě EU a jeho nahrazení kvalifikovanou většinou. Je zajisté lákavá představa, že bychom se zbavili pravidla, které způsobuje paralýzu a bezzubost celých politik včetně té zahraniční, znemožňuje účinná rozhodnutí a umožňuje jedné zemi vydírat ty ostatní. Jenže jsme v EU připraveni na to, že některé vlády budou přehlasovány, až opustíme pravidlo konsensu? Jak na to budou reagovat? Jak se budou mstít? A neukázalo se snad v poslední době, že EU dokáže dělat spoustu nečekaných a dobrých věcí i se stávající smluvní výbavou? Což nás přivádí zpět k té prvotní otázce: Má to v takto vyhocené chvíli cenu? Pochopili by to lidé? Obávám se, že ne.

Karel Barták

Proč si Ukrajinci a Rusové nerozumějí

Ruská invaze na Ukrajinu naprosto zásadním způsobem otřásla evropským bezpečnostním systémem. Poprvé od druhé světové války se na kontinentu vede čistě dobovačská válka s naprosto jednoznačným agresorem. Důvody, proč se Rusko do této ničím neospravedlnitelné agrese na konci letošního února pustilo, sahají hluboko do minulosti a bezprostředně souvisí s tím, jak se Rusové s Ukrajinci vzájemně vnímají. I kvůli poučení do budoucna je důležité tyto kořeny poodhalit a znát.

Každému, kdo Ukrajinu dostatečně dobře zná, muselo být jasné, že si na ní Rusko vyláme zuby. Navíc vzhledem k jeho dlouhodobému politickému cíli, kterým je kontrola směřování této země, současná agrese absolutně nedává smysl. Ukrajina po roce 2014 je mnohem jednodušší, má velmi silnou občanskou společnost, jež se dokáže velmi efektivně organizovat zezdola. Podařilo se jí v mnoha oblastech úspěšně reformovat a zlepšit fungování státu a v neposlední řadě má nejlepší armádu ve svých dějinách. Ukrajina roku 2022 je tak výrazně odolnějším státem než před osmi lety. I autor těchto řádků byl proto právě z těchto důvodů do poslední chvíle přesvědčen o tom, že se Rusko maximálně pokusí o nějakou menší symbolickou vojenskou akci v Donbasu, jehož část de facto okupuje už od roku 2014.

Proč se tedy Rusové i přes výše řečené do války pustili? Zjednodušeně řečeno proto, že Ukrajinu nepovažují za skutečný stát a Ukrajince za opravdový národ. Stav, kdy k nim není tato země úzce připoutaná, je pro ně nepřírozený. Takto pojatí Ukrajinci se neměli invazi bránit, ale naopak Rusy vítat jako „osvoboditele“. Tím se Rusové chytli do pastí vlastní propagandy a dlouhodobých stereotypů, které se v jejich státě tradovaly. Právě propaganda, stereotypy a dynamika vzájemných vztahů jsou tím klíčovým důvodem, proč Rusové ve skutečnosti Ukrajinu příliš neznají a nedokázali zachytit zásadní změny, kterými tamní společnost po roce 1991 prošla. Kvůli tomu také nebyli schopni realisticky odhadnout, jak Ukrajinci zareagují. Paradoxní na tom přitom je, že obdivuhodné a skvěle zezdola organizované protestní a dobrovolnické hnutí z Majdanu a války v Donbasu už tyto kvality Ukrajinců prokázalo.

Místo spojenectví diktát

Obecně je pro ukrajinsko-ruské vztahy dlouhodobě naprosto zásadní jejich asymetrický a nerovnocenný charakter. Zjednodušeně řečeno byli Ukrajinci téměř vždy v podřízeném postavení, ze kterého se fakticky vymanili až vyhlášením nezávislosti v roce 1991. I potom se ale s řadou reliktních této závislosti potýkali. Ukrajinskí intelektuálové, z nichž nejznámější je politolog a publicista Mykola Rjabčuk, často tento vztah popisují jako koloniální závislost a pro postavení své země používají pojmy z postkoloniálních studií. V rámci této závislosti na Ukrajině

došlo k velké jazykové rusifikaci a dominanci ruské kultury, která byla ještě v roce 2014 zcela zjevná, a teprve poté začala oslabovat.

Kromě toho ale byla Ukrajina ve srovnání s Ruskem také dlouhodobě mnohem více vystavena evropským vlivům. Zatímco ruská knížectví, která postupně sjednotila Moskva, byla od Evropy odříznuta, na Ukrajinu západoevropské vlivy skrze polsko-litevskou unii pronikaly. Rozdíly ve vnímání vzájemných vztahů se symbolicky projevily už během takzvané Perejaslavské rady z roku 1654, která je tradičně v ruské historiografii vnímána jako sjednocení Ruska s Ukrajinou a od níž se začala odvíjet moderní ukrajinská závislost na Moskvě. Zatímco ukrajinští kozáci pod vedením hetmana Bohdana Chmelnyckého na ní chtěli – tak jak na to byli zvyklí z polského prostředí – s carem Alexejem I. uzavřít smlouvu a žádali spojenectví na rovných zásadách, car kozáky donutil k tomu, aby mu jednostranně přísahali věnost.

Tento proces postupně vyústil v plnohodnotné začlenění Ukrajiny do Ruského impéria. Jeho vrcholem byla za vlády carevny Kateřiny II. (1762–1796) definitivní likvidace autonomního kozáckého Hetmanátu a zahrnutí většiny ukrajinského území do Ruska po trojím dělení Polska a dobytí Krymského chanátu. V rámci imperiální ideologie se Ukrajina stala samozřejmou součástí ruského státu a Ukrajinci byli jen jednou („maloruskou“) větví velkého ruského národa. Nutno poznamenat, že tuto ideologii do značné míry spoluvytvářely elity z území Ukrajiny, kterých bylo v první fázi existence Ruského impéria díky vazbám na Evropu a tím pádem i lepšímu přístupu ke vzdělání více než těch ruských. Platilo to například pro pravoslavné duchovenstvo.

Zásadní problém nastal v momentě, kdy se začalo rozvíjet ukrajinské národní hnutí. Dokud byli Ukrajinci pouhými „Malorusy“ s určitými „exotickými“ etnografickými zvláštnostmi, tak se mohli lišit a jejich kultura byla dokonce v Rusku módní. Ostatně ukrajinský spisovatel Mykola Hohol, známý pod ruským jménem Nikolaj Gogol, jehož dílo je silně protkáno ukrajinskou tematikou, je považován za klasika ruské literatury. Jenže zhruba kolem poloviny 19. století se definitivně začalo prosazovat hnutí, které považovalo Ukrajince za samostatný a zcela svébytný národ, což bylo pro Rusy, pro které představovala Ukrajina součást jejich země, obrovsky nebezpečné. Ruská integrita a identita se tím totiž ocitla v zcela zásadním ohrožení.

Pomník obránců nezávislosti Ukrajiny postavený po roce 2014 před budovou ukrajinské tajné služby SBU v centru Kyjeva.

Foto: Michal Lebduška

Z tohoto důvodu se začaly vůči aktivním členům ukrajinského národního hnutí uplatňovat represe, které vrcholily téměř kompletním zákazem jakýchkoliv publikací v ukrajinštině, jenž platil od roku 1863 přes čtyřicet let.

Výhodou Ukrajiny nicméně v tomto kritickém období bylo její rozdělení. I když se v Ruském impériu, kde má mimochodem ukrajinské národní hnutí své kořeny, rozvoj identity kvůli represím zastavil, mohl nadále pokračovat na západě země v Haliči, která v roce 1772 připadla mnohem liberálnějšímu Rakousku. Pokud ale nějaká osobnost skutečně změnila běh dějin a zásadním způsobem přispěla k emancipaci Ukrajinců (a vzato do důsledků dlouho po své smrti de facto i k rozpadu Sovětského svazu), byl to historik a politik Mychajlo Hruševskij (1866–1934). Jeho činnost a význam do značné míry připomíná Františka Palackého.

Hruševskij je autorem monumentální desatisvazkové *Historie Ukrajiny-Rusi*, v níž představil alternativní historický narativ, který naprosto zásadně zpochybnil ruský výklad a tím i fakticky nárok Moskvy na ukrajinské území. Podle klasického ruského schématu, které bylo nekriticky přijato i na Západě a dodnes je běžně opakováno také

v Česku, začíná historie Ruska Kyjevskou Rusí. Jejím dědicem je Moskva, která později začíná „sbírat ruské země“ včetně Ukrajiny. Podle Hruševského je ale tento pohled chybný. Kyjevská Rus představuje v jeho výkladu kolébku ukrajinské státnosti a jejím dědicem je Haličsko-volyňské knížectví na západě Ukrajiny. Další vývoj ukrajinských dějin se pak nese v duchu boje za svobodu a státnost. Rusko se naopak podle tohoto výkladu vyvíjí až později a zcela samostatně od Ukrajiny v jiném geografickém a především pak civilizačním prostoru.

Dva odlišné příběhy

Naprosto zásadní přitom je, že se Hruševského historický narativ stal v ukrajinském prostředí všeobecně přijímaným mainstreamem, který je po roce 1991 i základem školní výuky dějepisu. V tomto mainstreamu hrají Rusové roli hlavního „jiného“, vůči kterému se Ukrajinci v rámci klasické dichotomie „my“ a „oni“ vymezují a budují svou identitu. Tomu odpovídá i přístup k historii 20. století, jenž se v obou zemích zásadně liší. Zatímco v Putinově Rusku je Sovětský svaz stejně jako Ruské impérium nekriticky přijímán jako součást vlastní historické státnosti, buduje se tam kult „velké vlastenecké války“, zamlčují komunistické zločiny a rehabilituje Stalin, Ukrajina se vydala zcela opačným směrem. Základem jejího příběhu je takzvaný národně-osvobozenec boj, do kterého patří pokusy

o vytvoření ukrajinského státu po roce 1917, nacionalistické hnutí z období kolem druhé světové války a sovětských disidenti. Druhým ústředním tématem je ukrajinská martyrologie, jež se točí hlavně kolem uměle vyvolaného hladomoru z let 1932–1933 a má výrazně antiruský a antikomunistický nádech. I v tomto vymezování se vůči Rusku lze hledat logiku toho, proč všichni ukrajinští prezidenti od roku 1991 přinejmenším rétoricky podporovali – do roku 2014 vedle dobrých vztahů se svým východním sousedem – perspektivu evropské integrace Ukrajiny.

To je ale samozřejmě jedna stránka mince. I když se tyto antikomunistické prvky začaly ve státní politice objevovat už v 90. letech, ještě v roce 2013 byla Ukrajina plná tisíců komunistických pomníků a ulic nazvaných po Vladimíru Leninovi a dalších komunistických představitelích. Jejich symbolika sice byla zcela vyprázdněná, ale ve veřejném prostoru běžně přítomná. Toto dědictví definitivně odstranily až události let 2013–2014, jež naopak vedly ke vzniku nové velmi silné symboliky v podobě mrtvých demonstrantů z Majdanu a padlých vojáků v Donbasu.

V rámci toho došlo vedle dekomunizace i například k výraznému přehodnocení historie druhé světové války, která už není „velkou vlasteneckou válkou“ a ruské heslo „můžeme zopakovat“ nahradilo „nikdy více“. Ukrajině velmi pomohlo i to, že přišla o část území s obyvatelstvem, jež bylo více nakloněno přijímat ruskou perspektivu, čímž se definitivně změnil poměr sil na politické scéně. Rusko se tak připravilo o možnost mít do budoucna v jejím čele někoho, kdo by mu byl blízký. De facto to tedy byl sám

Vladimir Putin, kdo svou agresí v roce 2014 zásadním způsobem urychlil dlouhodobé tendence, zablokoval možnost „proruských“ hnutí vládnout a obrátil Ukrajinu směrem od Ruska. Nyní tuto chybu ve větším měřítku zopakoval.

Je to tedy úplně odlišné vnímání sama sebe a vlastních dějin, které do značné míry stojí za ruskou invazí na Ukrajinu. Důkazem toho je i loňský Putinův článek, který pojednává o historické jednotě Ukrajinců a Rusů. Právě proto Rusové vnímají rozpad Sovětského svazu za „největší geopolitickou katastrofu 20. století“ a obrovské trauma. Přinejmenším bez Ukrajiny a Běloruska je jejich stát a národ nekompletní. Pokud by se Ukrajinci vydali podobnou cestou jako Lukašenkovo Bělorusko, které se silně hlásí k jakési neosovětské ideologii, je plně rusifikované a úzce integrované s Ruskem, tak by to nebyl z pohledu Moskvy takový problém a mohli by zůstat „nezávislí“. Ale svébytný vývoj s důrazem na vlastní národní narativ, jenž přímo jde proti tomu ruskému, byl nepřijatelný. Obzvláště v kontextu navazování vztahů se Západem, které akcelerovala oranžová revoluce v roce 2004 a především pak události z let 2013–2014. Proto bylo z ruského hlediska nutné zasáhnout. Přitom po první šokující vlně agrese dalo Rusko Ukrajincům osm let na to, aby se na její další fázi důkladně připravili. Rusové každopádně svým jednáním dosáhli přesného opaku vlastních cílů a místo připoutání si Ukrajiny k sobě ji definitivně na řadu generací ztratili.

Michal Lebduška

„Maďarský Putin“ a válka na Ukrajině

Maďarský premiér Viktor Orbán blokuje evropské odvetné sankce proti Rusku za jeho válku na Ukrajině, odmítá unijní embargo na ruskou ropu, o plynu ani nemluvě. S ukrajinským prezidentem se pohádal, s Evropskou unií je na kordy dlouhodobě. Vůči kritice z Bruselu či Kyjeva se zdá být imunní. Přesto je v Evropě jedna země, která by ho mohla přimět změnit postoj.

Vlna solidarity s napadenou Ukrajinou byla ve dnech a týdnech po 24. únoru 2022 znát v celé Evropě a nevyhnula se ani Maďarsku. Zejména Budapešť vypadala, jako by se náraz oděla do modré a žluté – vlajky, stužky a nátěry v ukrajinských barvách byly na každém rohu. Do maďarských parlamentních voleb zbývalo jen několik týdnů a zdálo se, že pověstná afinita premiéra Viktora Orbána k agresivnímu vládci Kremlu mu ve výsledku musí uškodit. „Chcete maďarského Putina, nebo Evropu?“ hlásaly sugestivně billboardy sjednocené opozice. Ta ale jinak ruskou kartu moc šikovně hrát nedokázala.

Záhy začaly být stužky v ukrajinských barvách vidět výhradně na opozičních kabátech. Viktor Orbán se totiž nechal situací na dlouho zaskočit a přišel se zavádějícím,

ale chytrým výkladem, který okamžitě převzala provládní média. Opozici a hlavně jejího lídra Pétera Márkyho-Zaye se s odkazem na jeho prozápadní orientaci a loajalitu k NATO podařilo vykreslit jako politika, který „chce poslat maďarské vojáky na Ukrajinu“. Sebe sama a svoji stranu Fidesz naopak Orbán pasoval do role garantů míru, kteří zamezí tomu, aby se Maďarsko nechalo „vtáhnout do cizí války“. Logiku tak postavil na hlavu a podporu Ukrajině a jejím obráncům začal vykládat jako podporu válce. Přesto s touto strategií slavil úspěch, a to zejména u mladších příslušníků mužské populace, kterých by se případné válečné nasazení týkalo.

I kvůli tomu počátkem dubna Orbánův Fidesz již počtvrté v řadě opanoval maďarský parlament. V euforickém

Vladimir Putin přijal Viktora Orbána v Moskvě pár týdnů před zahájením ruské invaze na Ukrajinu.

Foto: Wikimedia Commons/kremlin.ru

povolebním projevu si znovuzvolený premiér neodpustil šťouchance do svých politických oponentů zpoza hranic, hlavně do Evropské unie. Pro mnohé se ale překvapivě opřel i do válkou zmítané Ukrajiny a jejího prezidenta Volodymyra Zelenského, kterého tím jednoznačně zařadil mezi své nepřátele. A nešlo jen o prázdná slova. Budapešť totiž nejenže na rozdíl od Česka svého napadeného souseda nepodporuje zbraněmi, ale blokuje i dopravu cizí vojenské pomoci Ukrajině přes své území. A klacky pod nohy hází také snahám o další unijní sankce vůči ruskému agresorovi.

Trojský kůň Kremlu

V EU bychom asi těžko hledali vrcholného politika, který zastává k Moskvě vstřícnější postoje než Viktor Orbán. Je v Rusku pravidelným návštěvníkem, prezidenta Vladimira Putina na oplátku často vítá v Budapešti. O nižší ceny za plyn si byl v Moskvě říct i počátkem letošního února, tedy v předvečer ruského vpádu na Ukrajinu, kdy se už napětí mezi Ruskem a Západem dalo doslova krájet. Vyjednal si nejvýhodnější cenové podmínky v EU, souhlasil ovšem, že do Maďarska nebude plyn proudit přes území Ukrajiny. Jistě, dodávky ruského plynu a ropy jsou pro Maďarsko zásadní, obdobně jako pro Českou republiku a další středoevropské země. Obejít se bez nich je prostě v krátkodobém horizontu nemožné. Svůj podíl na tom však má právě Viktor Orbán.

Za dvanáct let jeho dosavadní vlády se totiž surovinová závislost maďarského státu na Rusku nejenže nesnížila, ale dokonce zvýšila. A nejde jen o plyn a ropu, ruskému státnímu podniku Rosatom také bez řádného tendru spadla do klína olbřímí zakázka na dostavbu jaderné elektrárny Paks, kterou má zároveň financovat ruský kapitál. Na druhou stranu během své vlády Orbán zajistil, že se do maďarských rukou vrátilo vlastnictví petrochemické společnosti MOL, která aktivně působí i u nás a v minulosti částečně patřila Rusům. To ale s energetickou závislostí Maďarska na Rusku souvisí jen druhotně.

Bezpečnost a láce dodávek plynu a ropy může být jedním z důvodů, proč Viktor Orbán svojí zahraniční politikou ruského medvěda nedráždí. Maďarští diplomaté na unijní úrovni dlouhodobě blokují či korigují společná kritická prohlášení na konto neutěšené lidskoprávní situace v Rusku, kriticky se dlouhodobě vyjadřují i k protiruským sankcím. To zemi vyneslo přezdívku „trojský kůň Kremlu“.

I na domácí půdě se Orbán o Rusku dlouhá léta vyjadřoval pozitivně a upozadoval symboly připomínající maďarské povstání proti sovětské okupaci z roku 1956. Budapešťskou sochu jeho vůdce Imreho Nagye schoval na méně exponované místo. Zajímavá je v tomto ohledu aktuální interpretace událostí z šestapadesátého roku, kterou letos v začátcích Putinovy agrese šířila některá proorbánovská média. Západ prý tehdy Maďary k povstání proti Moskvě vyprovokoval a nasliboval jim hory doly, aby potom zemi nechal na holičkách. Cílem této interpretace je zřejmě vyvolat dojem, že podobné je to teď na Ukrajině.

Takové kroky a postoje už prostou snahou zajistit si pravidelné a levné dodávky plynu vysvětlit nelze. Orbána prostě k Putinovi váže i hodnotová spřízněnost, víra v iliberaální politický model, centralizovaný stát a vládu pevné ruky. Rok od roku svobodomyslnější, demokratičtější a evropštější Ukrajina jde přitom zcela opačným směrem. A to Orbán nevidí rád.

Co se děje v Mariupolu

„My vlastně nemáme rádi Rusko,“ sdělil autorovi těchto řádků jeden silně konzervativní a Orbánovi blízký maďarský novinář. „Jenže Ukrajinu máme rádi ještě míň a Ukrajina je na rozdíl od Ruska za humny.“ Ano, fakt že spolu Maďarsko a Ukrajina přímo sousedí, v posledních letech dobrým vztahům nepřispívá. Rozepře živí nacionalistické tendence na obou stranách a jablkem sváru je zejména maďarská menšina na Ukrajině. Nebylo tomu tak ale vždy.

Když se Orbán v roce 2010 chopil kormidla maďarské politiky, které doposud nepustil, dával okatě najevo přátelský vztah s tehdejší ukrajinským prezidentem Viktor Janukovyčem. Oceňoval jeho „stabilizační“ působení, nazýval ho přítelem a přijal od něj darem fotbalový dres se svým jménem v ukrajinských barvách. Prostě tehdy

kopal za Ukrajinu. Janukovyčova partaj, Strana Regionů, byla tradičně úspěšná na východě a jihu Ukrajiny, méně se ale ví, že četné zastánce a dobré volební výsledky měla i v Zakarpatské oblasti. Ta byla historicky součástí Uher a dodnes v ní pobývá maďarská menšina. Dva mocné Viktory tehdy pojila nejen osobní náklonnost, ale i společný cíl – decentralizace ukrajinské politiky, posílení role okrajových regionů a menšinových jazyků v zemi.

Přátelství dvou politiků bylo i jednou z příčin toho, že Janukovyčova Ukrajina jako jedna z mála okolních zemí neprotestovala proti kontroverzní legislativě o maďarském státním občanství. Díky zákonu, který ležel v žaludku zejména Bratislavě a Bukurešti, směřj od počátku roku 2011 získat maďarský pas všichni, kdo úředně doloží maďarské předky. A pobyt na území Maďarska přitom není podmínkou. Ústava Ukrajiny sice v zásadě dvojí občanství nepřipouští, Janukovyč ale dokázal nad maďarskými pasy zamhouřit oko. Stejně si ale nakonec počínali i jeho následovníci. Jde totiž řádově o pouhé desítky tisíc maďarských občanů na ukrajinském území, což jsou na tamní poměry nízká čísla. Za diplomatickou rozmíšku s členským státem EU a NATO to Kyjevu nikdy nestálo.

Ovšem kdo si v poslední době lámal hlavu nad tím, odkud že se od začátku války na Ukrajině berou na českých nádražích a náměstích nezaopatření maďarsky hovořící Romové a proč se o ně nikdo moc nestará, právě našel vysvětlení. Kdo na Ukrajině prokáže maďarský původ, dostane prostě maďarský pas. Když o těchto uprchlících například jihomoravský hejtman Jan Grolich (KDU-ČSL) mluvil jako o „Maďarech, kteří se vydávají za Ukrajince“, neměl tak úplně pravdu. Zakarpatští Romové skutečně utekli z Ukrajiny před hrozbou války, ale není jim to v tuto chvíli nic platné. V Česku zkrátka občané jiné členské země EU azyl nedostávají.

Pochvalu od Orbána, ale i upřímně pozitivní odezvu v celém Maďarsku si vysloužil Janukovyč v roce 2012, kdy jeho vláda schválila zákon, který rozšiřoval možnost užívání menšinových jazyků v úředním styku. Janukovyč to pochopitelně dělal kvůli své rodné ruštině, v očích Maďarů v Zakarpatí tím ale způsobil nefalšované nadšení. Hlavně v Berehově, jediném ukrajinském městě, kde mají Maďaři dodnes většinu a kde ve volbách zpravidla vítězí starosta maďarské národnosti.

V roce 2014, kdy Janukovyče odstavil od moci Majdan, nebyl Orbán ještě úplně tím, čím je dnes – tedy otevřeně deklarovaným odpůrcem liberální demokracie. Nepodpořit ukrajinské demonstranty a prodemokratické síly si ještě úplně dovolit nemohl, byl ale tak zdrženlivý, jak jen to šlo. A útěk svrženého prezidenta ze země vrtulníkem musel být pro Viktora Orbána šokem a mementem.

S Janukovyčovým nástupcem Petrem Porošenkem už Orbán vycházel o poznání hůře. Svoji roli v tom pochopitelně sehrála i série ukrajinských jazykových zákonů, která posílila roli ukrajinštiny v médiích, školství a státní správě. Tyto změny se maďarské menšiny na Ukrajině skutečně dotkly a velká část jejich příslušníků je vnímala úkorně. A to i mnozí z těch, kteří chápali, že na Maďary

a jejich jazyk tyto celostátní změny primárně cíleny nebyly.

Když se nejvyššího ukrajinského postu roku 2019 chopil Volodymyr Zelenskyj, jehož mateřštinou je ruština, chvíli se zdálo, že jde o čerstvý vánek do plachet ukrajinsko-maďarských vztahů. Zelenskyj však jazykovou legislativu na Ukrajině nechal beze změny. Navíc se letos na jaře stal neviditelnější tvář a mluvčím ukrajinského odporu proti ruské agresi. Přežil první turbulentní dny konfliktu a dnes je jedním z národních symbolů a strůjcem ukrajinského válečného vítězství na mezinárodní mediální scéně. Často promlouvá k západním politikům, přičemž je někdy i poněkud nevybíravými způsoby vyzývá k další a větší podpoře své válkou devastované vlasti.

„Poslouchej, Viktore, víš co se děje v Mariupolu?“ obrátil se Zelenskyj v březnu při jednom skupinovém on-line jednání s dotazem přímo na maďarského premiéra. Následoval povšechný výčet více či méně známých a zdokumentovaných zvěstí, paralela s holocaustem v Maďarsku a apel na to, aby bylo aktivnější v podpoře válkou sužované Ukrajiny. Takto přede všemi posluchači a evropskými politickými špičkami to musel být pro Orbána ponižující zážitek a ze strany ukrajinského prezidenta dost možná kontraproduktivní počín. Budapešť svoji podporu Ukrajině neposílila, napomáhat s dopravou zbraní na frontu nadále nebude. Ale ve výčtu Orbánových antagonistů se objevilo nové jméno – Volodymyr Zelenskyj.

Ani Zelenskyj, ani EU na Orbánově postoji k ruské válce na Ukrajině v krátkodobém horizontu nic nezmění, na kritiku z Bruselu a z Kyjeva je maďarský premiér už zvyklý a nechává ho to víceméně chladným. O to více ho ale mrzí, že mu ukazují záda i někdejší ideoví soupeřníci z visegrádských zemí a hlavně z té největší, z Polska. Přátelství mezi Budapeští a Varšavou je příslovečné, spojenectví Orbána s nejmocnějším polským politikem Jarosławem Kaczyńským má už taky dlouhou tradici. A důležité je pro Orbána zejména v táhlých sporech s EU o povahu právního státu v zemi. Bez podpory z Polska bude totiž Maďarsko tahat za kratší konec provazu a hrozí mu, že přijde o miliardy z evropských fondů. Ty jsou přitom pro Maďarsko srovnatelně důležité jako dodávky plynu a ropy z Ruska.

Od půlky května má Maďarsko novou prezidentku, je jí Katalin Novák. Vzešla ze strany Fidesz, je k Orbánovi loajální. V projevu při své inauguraci přesto mluvila o ruské válce na Ukrajině o poznání kritičtěji než její stranický šéf. Použila výraz „Putinova agrese“ a jednoznačně ji odsoudila. Ihned poté se vydala na svoji první zahraniční cestu, a to do Varšavy. Jde o snahu napravit pošramocené vzájemné snahy, na kterých Maďarsku opravdu záleží. Má-li proto někdo v současnosti možnosti ovlivnit Orbánův postoj k válce na Ukrajině, pak je to Varšava a předseda vládní strany Právo a spravedlnost (PiS) Jarosław Kaczyński.

Viktor Orbán samozřejmě ví, co se děje a dělo v Mariupolu, jak by to mohl nevědět. Ovšem podstatně víc ho zajímá, co se děje v Berehově, v Moskvě nebo ve Varšavě.

Jan Blažek

Polsko ukázalo jinou tvář

Vztah Čechů ke Slovákům je mimořádný. Přes rozpad společného státu spojuje obě společnosti neobyčejně silné pouto, jehož rozsah i forma může pozorovatele zvenčí šokovat. Polsko-ukrajinské vztahy tuto selanku nepřipomínaly. Navzdory tomu, že podobnosti mezi oběma národy, určitá historická vzpomínka na společnou státnost či neobyčejně intenzivní politicko-hospodářská spolupráce byly známy, o bratrství jako v česko-slovenském případě nemohlo být řeči. V rodinných vztazích nebyla Ukrajina sestra, ale spíše vzdálená sestřenice. Výrazná a svérázná. Taková, kterou na rodinné oslavě nevidí vždycky rádi. Přinejmenším donedávna to platilo.

Před několika lety se polská média obšírně zabývala zprávou Polské národní banky, která přinesla první podrobnou analýzu ukrajinské ekonomické migrace. Ačkoli se přítomnost ukrajinsky a rusky mluvících lidí ve veřejném prostoru stala pro Poláky naprostou samozřejmostí, jen málokdo si uvědomoval, jak Ukrajinci pobývající v Polsku fungují v praxi. Přispělo k tomu i to, že Poláci příliš nejevili zájem o jejich integraci. Ukrajinci žili kdesi stranou – spíše paralelně než společně. Byli vidět na trhu práce, mohli jste si jich všimnout na ulicích, v tramvajích nebo

autobusech, ale to bylo všechno. Zpráva nabídla komplexní obraz situace, a ten mnohé překvapil.

Výzkum z roku 2017 ukázal, že ačkoliv přítomnost Ukrajinců v Polsku stále roste, většina z nich zde pobývá průměrně maximálně půl roku. Tehdy se hovořilo o počtu nepřesahujícím půl milionu osob, což pro zemi s osmatřiceti miliony obyvatel nepředstavovalo větší výzvu. Teprve postupné prodlužování délky pobytu a další nárůst počtu migrantů přinesly trochu systémovější přístup polských úřadů. Projevilo se to především v oblasti vzdělávání, protože školy musely začít reagovat na rostoucí potřebu přijímat děti, pro něž je polština cizí jazyk. Zároveň byl mezi dospělými občany Ukrajiny zaznamenán v porovnání s jinými národnostními skupinami velký zájem o získání

Ukrajínští uprchlíci protestují v polském Krakově proti ruskému prezidentu Putinovi. Foto: Wikimedia Commons/Silar

certifikátu potvrzujícího znalost polského jazyka. Ještě před vypuknutím bojů o Donbas v roce 2014 představovali Ukrajinci celou třetinu cizinců skládajících tuto jazykovou zkoušku. Dnes tvoří polovinu držitelů tohoto dokumentu.

Reakce populistické vlády

Takřka monoetnickou zemi, jíž se Polsko po skončení druhé světové války stalo, je v daném případě možné označit za určitou historickou kuriozitu. Tento polskému území obecně cizí stav se v posledních letech pomalu stával minulostí a značný podíl na tom měla právě ukrajinská migrace zachraňující polskou demografii. Několik desítek let izolace a monokulturní optiky však polskou společnost výrazně poznamenalo. Zřetelně se to projevilo během migrační krize na polsko-běloruské hranici trvající od léta 2021. Populistická vláda pod vedením strany Právo a spravedlnost (PiS) snadno dosáhla toho, že občané byli vůči této humanitární katastrofě a dramatické situaci uprchlíků z Blízkého východu cynicky zneužívaných režimem běloruského prezidenta Alexandra Lukašenka neteční. Dnes už nelze příliš pochybovat o tom, že to byl zároveň určitý test před tím, k čemu došlo 24. února 2022.

Brutálními prostředky udržovaná nepropustnost východní hranice EU dala ruskému prezidentovi Vladimíru Putinovi nejspíš naději, že destruktivní dopad činnosti ruské armády na Ukrajině bude zesílen chaosem vyvolaným vnitřní migrací v napadené zemi. K tomu však nedošlo a hraniční přechody s Polskem překročily více než tři miliony lidí prchajících před válkou. Pozoruhodné je, že navzdory tak gigantické vlně běženců nevznikl v Polsku ani jeden uprchlický tábor. Nemusel, protože Poláci, kteří v minulosti odmítli evropské plány na relokaaci migrantů, Ukrajincům jednoduše otevřeli svoje domy. Historie zrychlila tempo a multikulturalismus se nečekaně stal realitou.

Těžko předpokládat, že by tajné služby o plánovaném útoku Rusů na ukrajinské území nevěděly. I polská vláda tedy musela mít připravený scénář reakce. Zůstává nicméně otázkou, jaký. Nesmíme totiž zapomínat, že představitelé polské vlády v posledních letech na evropském fóru otevřeně a velmi systematicky podporovali proputinovské politiky od Viktora Orbána po Marine Le Pen. Obchod s Ruskem za vlády PiS vzkvétal, což skvěle ukazuje prudký nárůst objemu dovozu ruského uhlí – z 4,9 milionu tun v roce 2015, kdy Právo a spravedlnost vyhrálo volby, na 9,4 milionu tun v roce 2020.

Vláda zároveň systematicky potlačovala společenské emoce, pokud jde o zmíněnou migrační krizi na polsko-běloruské hranici, a odmítala se dohodnout s Bruselem ve sporu o dodržování zásad právního státu v Polsku. Mimořádné úspěchy ukrajinské armády v první fázi ruské agrese byly navíc pro všechny velkým překvapením. Můžeme si proto klást otázku, zda polská vláda nesázela na to, že v Kyjevě dojde k rychlému pádu vlády, hospodářské vztahy s Ruskem bude možné rozvíjet dál a příliv migran-

tů zůstane pevně pod kontrolou. V takovém případě by zároveň došlo k posílení pozice Polska coby evropské „bašty“, což by oslabilo odpor EU vůči autoritářským spádům PiS a pokusům o demontáž bezpečnostních mechanismů právního státu. Určitou nápořevdu nám může poskytnout to, jak situace reálně proběhla: centrální vláda zpočátku hrála mrtvého brouka a iniciativu nechala na samosprávách, které na sebe vzaly hlavní tíhu pomoci uprchlíkům; teprve postupně začala podnikat vstřícné kroky odpovídající jasně se formující společenské náladě.

Soucit i zkušenost

Poláci totiž bleskově vyrazili na ukrajinské hraniční přechody. Válečným uprchlíkům zajišťovali dopravu soukromými auty nebo dokonce autobusy, které spontánně přistavovali majitelé přepravních firem. Do polských rodin zavítali ukrajinští hosté – cizí lidé přijímali uprchlíky pod svou střechu, bezplatně jim nabízeli pokoje, části domů, někdy i celé byty. Vlna empatie, potřeba jednat a nabídnout podporu se samozřejmě mísila s historicky podmíněnou polskou nechutí k ruskému imperialismu. K soucitu s uprchlíky přispěla také vzpomínka na rabování, znásilnění a vraždy, jichž se v Polsku po druhé světové válce dopustila „osvoboditelská“ Rudá armáda.

Z téměř šesti a půl milionu lidí, kteří po 24. únoru 2022 opustili Ukrajinu, jich tři a půl milionu zaměřilo do Polska. Něco přes půldruhého milionu se od té doby už rozhodlo vrátit domů. Uprchlíci, kteří v Polsku zůstávají, využívají řadu privilegií včetně bezplatného přístupu ke vzdělávání a zdravotní péči. Ukrajinští občané zaregistrovaní místními samosprávami mají přidělený PESEL (obdobu rodného čísla), který jim zpřístupňuje služby polských úřadů. Rodiče mohou počítat s různými sociálními dávkami včetně finanční podpory z vlajkového programu PiS s názvem 500+ (příspěvek 500 zlotých měsíčně na každé dítě do osmnácti let, což je v přepočtu necelých 2680 korun). Ženy, které v Polsku porodí, mají také nárok na nepodmíněný rodičovský příspěvek vyplácený jeden rok ve výši 1000 zlotých měsíčně (na stejnou dávku mají v Polsku nárok i nezaměstnaní, kteří dostatečně nepřispívali do systému sociálního pojištění). Ukrajinci mají plný přístup na pracovní trh a také bezplatnou hromadnou dopravu.

Poláci ukázali tvář, kterou v posledních letech moc často ukazovat nechtěli. Čas prověří, jak trvalé tyto postoje jsou, a nejbližší volby zase odhalí, jak hluboko tato změna sahá. Již dnes balancuje krajně pravicová Konfederace, která mohla donedávna počítat s dvouciferným výsledkem a jejíž část sázela na protiukrajinské nálady, na hraniční vstupu do Sejmu, a populistické PiS na nejistotě vyvolané ruskou agresí body získat nedokázalo. Je možné, že Polsko v důsledku Putinových kroků čeká politické zemětřesení.

Wojciech Hofmański

Z polštiny přeložila Anna Plasová.

Slováci mohou být na pomoc Ukrajině hrdí. Neplatí to však pro všechny

Slovenská vláda první reakci na příchod Ukrajinců prchajících před ruskou vojenskou agresi příliš nezvládla, zaskakovat museli obětaví dobrovolníci a neziskový sektor. Premiér Eduard Heger (OĽaNO) se však po několika úvodních chybách a nešťastných výrocích ukázal být mužem na svém místě. Na rozdíl od expremiéra Roberta Fica (Směr-SD), který se postavil na stranu Moskvy.

Když Rusko zahájilo invazi na Ukrajinu, bylo otázkou ho-
din, kdy začne příliv uprchlíků. Bylo jasné, že je třeba na
válku okamžitě reagovat a připravit systém pomoci. Stej-
ně tak bylo jasné, že to bude nová zkouška pro Evropu,
její jednotu, hodnoty a demokracii. Před tuto zkoušku by-
ly samozřejmě postaveny i jednotlivé země včetně Slo-
venska.

Hned jak se objevili první utečenci, na hranicích již byli
připraveni dobrovolníci a nevládní organizace. Okamžitě
se zmobilizovali, ukázali svoji akceschopnost. Řídili krizo-
vá centra a vše potřebné na hranicích. Pomáhali, jak umě-
li. Všude, kde to bylo možné, nabídli pomocnou ruku i ha-
siči a policisté, v obcích se zapojili místní obyvatelé.
Jednalo se o okamžiky, které zase jednou ukázaly lepší,
humánnější a inspirativnější stránku společnosti, poten-
ciál dobra a lidskosti.

Bylo však zřejmé, že bez kompetentní, efektivní a syste-
matické pomoci ze strany státu to takto dlouho nepůjde.
Protože personální, materiální a logistické možnosti dob-
rovolníků a nevládních organizací nejsou neomezené.
Plynuly ale dny a týdny a všichni ti, co pomáhali utečen-
cům a řešili situaci na hranicích, v tom zůstávali sami. Když
uprchlíci postupně odcházeli do Košic a dalších měst, osa-
moceně se stávaly také samosprávy. Všechna tíha spočí-
vala na jejich bedrech.

Ozvali se vyčerpaní dobrovolníci i košický primátor Ja-
roslav Polaček, který promluvil o nečinnosti státu a žádal
o pomoc. Mimo jiné prohlásil, že všechna zátěž nemůže
ležet jen na dobrovolnících a samosprávách a že „Košice
jsou na prahu humanitární katastrofy“. Následovala ale ta
nejhorší možná reakce, kterou by si v civilizovaném světě
nedovolil žádný zodpovědný a alespoň trochu příčetný
ministr, o premiérovi ani nemluvě.

Ministr vnitra Roman Mikulec (OĽaNO) arogantně a cy-
nický nazval primátorovo vystoupení divadlem a neak-
ceptovatelným rozséváním paniky. Vlastně tak přiznal, že
nezná dopady přílivu utečenců a celkově se v krizové situ-
aci neorientuje. Všude jinde mimo Karpatskou kotlinu by
to bylo i vzhledem k jeho předchozím lapsům na okamži-
té odvolání. Arogantně reagoval i premiér Eduard Heger.
Vyčerpaným dobrovolníkům a nevládním organizacím
vzkázal: „Každý, kdo chce pomoci, nechť se přidá, a kdo
nechce, nechť jde stranou. Nepotřebujeme každého.“

Namísto poděkování, uznání a respektu přišla tato ha-
nebná prohlášení. Ministr vnitra i premiér se navíc takto
vyjádřili ve chvíli, kdy stát nepomáhal, neměl připravené
žádné scénáře ani systém pomoci. Ve chvíli, kdy dobrovol-
níci a neziskový sektor kompenzovali nefunkčnost státu.

Poučený premiér, bulvární ministr

Existují však rozhodnutí, za která si slovenská vláda za-
slouží pochvalu. Především promptně schválila status do-
časné ochrany. Ten umožňuje lidem utíkajícím z Ukrajiny
svobodně se pohybovat, pracovat a vzdělávat nejen na
Slovensku, ale v celé EU. A také jim zprostředkovává pří-
stup ke zdravotní péči a ukrajinské děti díky němu mohou
navštěvovat slovenské školy. Jde o jednoduchý, ale záro-
veň důležitý a efektivní způsob ochrany a pomoci, který
nevyžaduje složité byrokratické procedury. Na rozdíl od
zdlouhavého azylového řízení je možné získat tento sta-
tus hned. Toto rozhodnutí znamená pro běžence v praxi
obrovskou pomoc.

Dalším vládním krokem, jenž si zaslouží vyzdvihnout, je
poskytnutí obranného systému S-300 Ukrajině. Nechť si
expremiér Robert Fico a spol. vykřikují, jak chtějí, toto roz-
hodnutí bylo důležité a zodpovědné. Dalo najevo, kde
Slovensko oficiálně stojí a koho podporuje.

Premiér Heger se opakovaně vyjádřil, že Slovensko po-
skytne Ukrajině vše potřebné, pokud to bude v jeho mož-
nostech. Je to postoj hodný státníka jasně zorientované-
ho v geopolitice i ukotvení své země. Pochválit je třeba
také vyhoštění ruských diplomatů (rozuměj agentů), kteří
si ze Slovenska udělali špiónské eldorádo a kupovali si
proruský vliv.

À propos Heger. Ten odmítl nabídku jet spolu s českým
premiérem Petrem Fialou (ODS) a dalšími do Kyjeva za
ukrajinským prezidentem Volodymyrem Zelenským, pro-
tože ho prý varovali, že je to nebezpečné. Heger pak čelil
silné kritice kvůli zbabělosti. Když pochopil, že mu to
u veřejnosti uškodilo, snažil se hodit zodpovědnost na ty,
co ho od cesty odrazovali. Bylo to zbabělé a dětinské.

Když se však naskytla první příležitost, svou chybu na-
pravil. Připojil se k předsedkyni Evropské komise Ursule
von der Leyen, s níž vycestoval do Kyjeva, kde se se Zelen-
ským setkal. Od té doby jsou jeho vyjádření na podporu

Slovenský premiér Eduard Heger se během nedávné návštěvy Kyjeva setkal s ukrajinským prezidentem Volodymyrem Zelenským.

Foto: Wikimedia Commos/President of Ukraine

Ukrajiny a ve prospěch jednotného postoje EU ještě různější. Za to si premiér Heger zaslouží uznání.

To ovšem nelze tvrdit o ministru hospodářství Richardu Sulíkovi (SaS), jenž prohlásil, že když to bude nevyhnutelné, bude Slovensko za ruský plyn platit v rublech, byť nic takového ve smlouvě není. Ruská propagandistická média jeho vyjádření okamžitě využila. Sklidil za to kritiku, kterou však označil za „hypercitlivost slovenských médií“ a za „výrazné omezování svobody slova“. Člověk prý „řekne trochu něco vedle a hned jsou z toho všichni na větvi“.

Takto mluví ministr po kritice svého postoje, kterým nahrává Kremlu vedoucímu na Ukrajině vražednou válku. Nemluvě o tom, že Sulík není „trochu vedle“, ale je pořádně mimo v mimořádně vážné věci. Je jasné, že odpojit se od ruského plynu nejde ze dne na den. Nicméně ministr hospodářství nenabídl žádný krizový scénář pro případný výpadek této suroviny.

Pak je tu otázka ruské ropy. I když Slovensko patří mezi země, které jsou na ní nejvíce závislé, je potřebné podporovat společný evropský postoj (tak jak to dělá premiér Heger, jenž podporuje sankce, odmítá platbu za plyn v rublech a prosazuje odchod od ruské ropy), a ne ho roz-

bíjet. Protože když ruský prezident Vladimir Putin splní své rozličné hrozby, Slovensko bude existenčně závislé na pomoci EU.

Evropská unie Putinovu hru odmítá, zatímco Sulík na ni svým postojem naskakuje a napomáhá jeho snaze rozbít jednotu EU. Výroky o hypercitlivosti médií a omezování svobody slova i útoky na „mainstreamová média“ připomíná expremiéra Roberta Fica.

Nejde o jediný Sulíkův velký přešlap. Těžko si představit, že by nějaký ministr v civilizované zemi osobně vítal na letišti podivné figurky z německé reality show *Geissenovi: Těžký život milionářů*. Sulík je navíc hostil ve svém bytě, dělal jim turistického průvodce a vzal je do parlamentu, kde se před nimi infantilně předváděl. V situaci, kdy je třeba denně řešit naléhavé problémy spojené s ruskou agresí proti Ukrajině, s obrovským zdrazováním a podobně.

Sulík si přitom nenašel čas na online promluvu ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského ve slovenském parlamentu. Prý šlo o narychlo domluvené vystoupení a ministr hospodářství už nemohl změnit svůj dohodnutý program. Kolosální hloupost. Ostatní včetně premiéra si ho změnit dokázali. Jen se tak ukazuje Sulíkův způsob vnímání světa: Geissenovi ano, Zelenskyj ne.

Fico ve prospěch Moskvy

Dlouholetý premiér Robert Fico, který mimochodem od letošního dubna čelí obvinění ze zorganizování zločinecké skupiny, se nechal slyšet, že o situaci na Ukrajině nemá

vyjednávat Ukrajina, ale Rusko a USA. Toto hloupé vyjádření má samozřejmě svůj důvod. Fico od začátku staví otázku napadení Ukrajiny jako problém americko-ruských vztahů, protože se mu to hodí do jeho protiamerické rétoriky. Ta má v kombinaci s nevybíravou kritikou vlády u části voličů úspěch. A to u těch, které šéf Směru dlouhodobě přesvědčuje, že jeho političtí konkurenti lžou a kradou a že policie pracuje na politickou objednávku zlikvidovat opozici. Proto jeho voliči veškerá podezření kolem Fica ignorují, případně je vnímají jako podlý útok proamerické vlády na jejich ikonu.

Robert Fico spolu se svým spolustraníkem Ľubošem Blahou, revolučně zatínajícím pěsti, přeměnili Směr na jakousi neofašistickou stranu, která svou primitivní rétorikou oslovuje zejména lžou, milovníky bolševického retra a frustrované lidi. Přesvědčují je, že za veškeré zlo mohou prezidentka Zuzana Čaputová, premiér Heger a ministr zahraničí Ivan Korčok (SaS).

Výkřiky, že se nás válka na Ukrajině netýká, nepotřebují ani tak komentář, jako spíše odborné vyšetření. Robert Fico se postavil na stranu fašistů, proruských trollů a různých agentů. Ignorování Zelenského projevu spolu s fašistickými poslanci (a Sulíkem) jen potvrdilo mentální svět Fica, poslance za jeho stranu Směr-SD Ľuboše Blahy a spol., který se orientuje na diktatury.

Ruská agrese vůči Ukrajině spojila Evropu, od níž se Fico odvrátil směrem k Vladimíru Putinovi a běloruskému prezidentovi Alexandru Lukašenkovi. Sice uznává, že Ukrajině je třeba humanitárně pomáhat, zbraně se jí však podle něj posílat nemají. Co více si Kreml může přát než takového politika, jenž má stále ještě vliv na veřejné mínění a zároveň narušuje jednotu západního demokratického společenství?

Na druhé straně však vidíme jasné prozápadní směřování a opakované zdůrazňování nezbytnosti společného postupu EU v podání Eduarda Hegera. Je to nesmírně důležité zejména v časech, kdy si ministr hospodářství dělá vlastní bulvární marketing a zpochybňuje jednotu Evropské unie, a kdy se Robert Fico a jeho strana Směr svými postoji definitivně vyčlenili z civilizovaného světa.

Slovensko se dnes pohybuje uprostřed výše nastíněných pólů. Z tohoto hlediska jsou dnes jasné postoje prezidentky Čaputové a premiéra Hegera velice důležité. Opět se potvrzuje, jak cenné je mít v náročné době v klíčových státních pozicích lidi, kteří – přestože občas chybují – rozumějí geopolitice, mají jasno v demokratických hodnotách a v ukotvení v západním civilizačním okruhu.

Marián Balázs

Nejistá budoucnost rakouských lidovců

Na první pohled mohou rakouští lidovci působit jako vnitřně konsolidovaná strana s jasnou představou budoucího vývoje země. Ve skutečnosti spíše hledají cestu, jak dál.

V posledních pěti letech kráčela Rakouská lidová strana (ÖVP) až na ojedinělé výjimky od úspěchu k úspěchu. Jenže dvě zásadní ingredience z jejího vítězného receptu již patří minulosti. Tou první byl nejmladší spolkový kancléř v rakouských dějinách Sebastian Kurz. Poté, co se loni objevila obvinění, že si z veřejných financí obstaral zmanipulované průzkumy veřejného mínění, však odstoupil z pozice šéfa vlády. V prosinci minulého roku pak oznámil nečekaný konec v politice. Od té doby působí v soukromé sféře.

Druhá ingredience s Kurzem úzce souvisí. Dokázal totiž lidovcům vtisknout dravou, dynamickou image. Proměnil zkostratělou stranu v otevřené hnutí. Vsadil na lidi, jako jsou například znalec veřejné správy Josef Moser, rakouská rekordmanka ve skoku o tyči Kira Grünberg nebo matematik Rudolf Taschner. Nejenom tyto osobnosti vyvolaly ve veřejnosti pocit, že není důležitá partajní legitimace, ale schopnosti a odborné znalosti. Je příznačné, že v současné době není nikdo z nich členem vlády ani nezastává u lidovců důležitou funkci.

Vedle toho nenalezla ÖVP vhodné řešení v otázce Kurzova nástupnictví. Měla dát raději důvěru někomu,

kdo se po jeho boku ucházel o hlasy voličů na prvních místech kandidátky. Například ministryně pro Evropskou unii a ústavu Karoline Edtstadler působí mladě a neopotrebované, s Kurzem navíc před třemi lety úspěšně zvládla volby do Evropského parlamentu. Nicméně vlivná zemská organizace z Dolních Rakous dokázala prosadit Karla Nehammera. Někdejšího generálního sekretáře lidovců a ministra vnitra zvolili straničtí delegáti v polovině května sto procenty hlasů novým předsedou ÖVP.

Navenek se tedy může zdát, že lidovci stojí za svým novým kapitánem a jsou vnitřně jednotnou stranou. Ovšem právě před květnovým sjezdem se objevily dohady o možném brzkém Kurzově návratu do čela ÖVP, jež pramenily z dosavadního matného výkonu Karla Nehammera v pozici spolkového kancléře. Teprve šestatřicetiletý Sebastian Kurz však jakékoliv spekulace rezolutně utnul, když na „věčné časy“ vyloučil návrat do politického ringu. Aby část členské základny přece jen nepožadovala jeho comeback, sehrála ÖVP na zmíněném sjezdu nevkusné divadlo. Na pódium nevystoupil Kurz sám, nýbrž v doprovodu svého předchůdce Wolfganga Schüssela.

Lidovecké trio. Zleva současný kancléř Karl Nehammer, předseda stranického poslaneckého klubu August Wöginger a exkancléř Sebastian Kurz.

Foto: Wikimedia Commons/Bundesministerium für Finanzen

Důvodem byly obavy, aby nezastínil nového lidoveckého předsedu.

Karl Nehammer se také pozvolna zbavuje všeho, co Kurzovu éru připomíná, ačkoliv šlo z hlediska lidovců o jedno z nejúspěšnějších období v dějinách strany. Nedávno provedl Nehammer personální obměnu vládního manšaftu, avšak vystupoval přitom v roli pouhého pasažéra. O obsazení žádaných křesel rozhodovaly zemské stranické organizace ze Štýrska, Tyrolska a Dolních Rakous, případně vlivné profesní organizace sdružující zemědělce, zaměstnavatele i zaměstnance. Nehammer tak podlehl tlaku mnohdy protichůdných vnitrostranických zájmů, na které doplatil nejméně jeden z jeho předchůdců.

Navíc vláda vedená lidovci v koalici se Zelenými ztratila ve stínu pandemie nemoci covid-19, rusko-ukrajinského konfliktu a rostoucí inflace mnoho energie k potřebným reformám. Když se k tomu připočte téměř dvacet bývalých i současných členů strany obviněných z protiprávního jednání, čeká ÖVP nejistá budoucnost. V aktuálních průzkumech veřejného mínění spadli lidovci na druhé místo za opoziční sociální demokracii a na záda jim dýchají kontroverzní Svobodní.

V příštím roce čekají Rakousko čtyři zemské volby. Lidovci v nich velmi pravděpodobně oslabí. Za Kurzovy éry totiž ÖVP dokázala maximalizovat voličský potenciál. K image strany zaměstnané vlastními problémy může tak přibýt punc poraženého. Dokáže Nehammer tento nepříznivý trend zvrátit? Nic není ztraceno, pokud spolkový kancléř přestane jen slibovat a začne jednat. Například by měl veřejnosti konkrétně říct, jak bude pokračovat daňová reforma, vysvětlit současný přínos nošení respirátorů v uzavřených prostorách a sdělit, co podnikne vláda proti zdražování. Pokud se mu to nepodaří, hrozí lidovcům návrat před květen 2017. Tehdy první housle v rakouské politice hrála sociální demokracie, zatímco ÖVP neúspěšně přemýšlela, jak se dostat zpátky na výsluní.

Miroslav Šepták

Baby boom jako důsledek pandemie?

O úmrtnosti v době pandemie nemoci covid-19 toho bylo napsáno dost. Stala se mimo jiné předmětem vášnivých polemik, kolik lidí koronaviru skutečně podlehl. Výrazně v jejím stínu tak zůstal vliv pandemie na chronický problém střední Evropy a Západu obecně, tedy na nízkou porodnost. Dosud známé výsledky jsou přitom poměrně zajímavé. A to nejen proto, že se Česká republika dostala na špičku Evropy.

Jak už říkal Švejk při parafrázi Napoleonova výroku, na vojně se mění situace každým okamžikem. Původní verze tohoto článku o demografickém vývoji ve střední Evropě, jehož součástí mělo být i volání po kombinaci efektivní podpory porodnosti a promyšlené migrační politiky, vzala za své 24. února tohoto roku. V reakci na ruskou vojen-

skou agresi se daly do pohybu miliony Ukrajinců a my se nyní můžeme jen dohadovat, kolik z nich nakonec za hranicemi své vlasti zůstane. Nicméně i v případě takto masové uprchlické krize jde stále o nárazový výkyv, zatímco demografický vývoj je běh na dlouhou trať s dopady do dalších desetiletí.

Jedním z jeho nejdůležitějších ukazatelů je úhrnná plodnost (zkráceně fertilita). Velmi zjednodušeně řečeno jde o průměrný počet dětí na jednu ženu. Smyslem je ukázat stav generační obměny společnosti a dlouhodobou udržitelnost populace. Jedná se o vhodnější ukazatel než prostý počet narozených. Ten je silně závislý na konkrétním počtu rodičů, takže o životaschopnosti populace toho řekne výrazně méně. Pro vyspělé státy s nižší mírou úmrtnosti je potřebná hodnota fertility na úrovni 2,1 dítěte na ženu. Jenže tu mají v západním světě jen některé specifické regiony, jako jsou například Faerské ostrovy. Čím je však porodnost menší, tím je potřebnější silná imigrace, aby společnost mohla fungovat. Náhorně se to ukazuje za našimi západními hranicemi. Že masová imigrace, obzvláště ta z kulturně odlišných zemí, příliš nepřispívá ke společenské stabilitě, asi netřeba zdůrazňovat.

V souvislosti se současnou fertilitou se nabízí mimo jiné otázka, jak se jí dařilo během pandemie, kdy se společností uzavřeným v lockdownech často předvídal baby boom. Ve střední Evropě skutečně nastala malá populační exploze, když se s výjimkou Polska zvýšil zmíněný ukazatel u všech států regionu (viz tabulka). Česko se dokonce během pandemického roku 2021 stalo nejplodnější zemí

Evropy. Vyšší čísla mělo naposledy v roce 1991. Mnohem více než o promyšlené politice podpory porodnosti (plány tehdejší vlády Andreje Babiše zůstaly většinou jen na papíře) to svědčí o svébytné české identitě, která se úplně nerozdrolila ani v 21. století. Na bezprostřední pocit ohrožení a hlavně na šoky původem ze zahraničí (viz například roky 1938/1939 nebo 1968) reagovala česká společnost v minulosti stažením se do bezpečného prostředí rodiny a nejbližšího okolí. To v praxi znamenalo větší či menší nárůst porodnosti. Pokud tedy zrovna nebyli muži odvedeni na frontu. Česká společnost se nyní tak jen zachovala podle staršího vzoru.

Když programy nefungují

Příznačné je, že v absolutních číslech rostl počet nově narozených Čechů za poslední dekádu jen málo a někdy i klesl. Kvůli historicky slabším ročníkům totiž ubývá potenciálních matek. Tyto ženy však mají překvapivě více potomků. Zatímco v roce 2011, kdy uprostřed hospodářské krize vrcholilo zakládání rodin u nejsilnějších ročníků „Husákových dětí“, byla fertilita 1,43 dítěte na ženu, v letech 2019 a 2020 to už bylo 1,71 dítěte. A když se na přelomu let 2020 a 2021 začal projevovat dopad covidových lockdownů, hodnota opět vzrostla, tentokrát skokově. Přestože znovu ubylo matek, nově narozených dětí přibývalo v roce 2021 v meziročním srovnání téměř 1600 – celkový počet činil 111 793 novorozenců. Fertilita poskočila na 1,83 dítěte a Češi předstihli i Francii s její početnou skupinou přistěhovalců z bývalých kolonií, kteří jsou zvyklí na velké rodiny.

Tuto veskrze kladnou zprávu však pochopitelně zastínila odvrácená část pandemického zpravodajství, když se v médiích psalo hlavně o vyšší tuzemské úmrtnosti. Ta byla skutečně hrozná, protože po pěti letech, kdy většinou umíralo 111 000 až 113 000 lidí, se skokově zvýšila na 129 000 zesnulých v roce 2020 a dokonce na 140 000 v roce 2021. Navzdory stoupající fertilitě tak mortalita přebila porodnost o více než čtyřicet tisíc lidí. Pokud by podobné počty mrtvých vydržely delší dobu, nestačil by ke generační obměně ani zmíněný ideál 2,1 dítěte na ženu. Podle prvních údajů za letošní rok však úmrtnost rychle klesá – za leden a únor zemřelo asi 22 000 lidí oproti 32 000 v předchozím roce. Šlo tedy snad pouze o dvouletou anomálii a situace se, doufejme, opět vrací do normálu. Pokud trend v porodnosti vydrží i po oslabení pandemie, půjde o zásadní investici do budoucnosti. Tedy o investici do trvale udržitelné a soudržné společnosti a do zlepšení postavení země ve všech možných aspektech včetně obrany. Získáme mimo jiné ekonomicky aktivní obyvatele sdílející stejnou kulturní identitu, lidi, které ani robotizace nenahradí (ta by ostatně bez spotřebitelů postrádala smysl).

Z dalších zemí střední Evropy mělo nejvyšší fertilitu Slovensko. V něm se sice loni ve srovnání s rokem 2020 narodilo o necelou stovku dětí méně (celkem 56 565), ale při ubývajícím počtu potenciálních matek se úhrnná plodnost zvýšila z 1,59 na 1,64 potomka na ženu. Není to sice takový

Země	Počet dětí na jednu ženu (úhrnná plodnost)	
	2021	2020
Česko	1,83	1,71
Island	1,82	1,72
Francie	1,80	1,83/1,79**
Rumunsko	1,63	1,80/1,78**
Černá Hora	1,76	1,75
Moldavsko	1,75*	1,77
Dánsko	1,72	1,68
Vybrané střeoevropské země		
Slovensko	1,64	1,59
Německo	1,6*	1,53
Maďarsko	1,59	1,56
Rakousko	1,48*	1,44
Polsko	1,3*	1,39
Evropská unie	-	1,50

* Aktuální přibližný odhad

** V případě odlišných údajů jsou na prvním místě uvedeny údaje Eurostatu a na druhém údaje statistické kanceláře příslušného státu.

Zdroj: Eurostat, statistické kanceláře vybraných států

skok jako v českém případě, ale podobná čísla mělo Slovensko naposledy v roce 1994. Zároveň tím pokračovala rostoucí tendence znatelná už od roku 2013. I na Slovensku se ale referovalo hlavně o úmrtnosti, jež byla v době pandemie podobně zvýšená jako v Česku a také v Maďarsku.

V již čtyřicet let vymírajícím Maďarsku se loni počet narozených meziročně zvýšil o asi sedm stovek na 93 000. Premiérem Viktorom Orbánem slibovaný baby boom se tak zatím nekoná. A to navzdory tomu, že už před třemi lety představil masivní vládní program, v jehož rámci se mají ženám se čtyřmi a více dětmi odpustit daně do konce života. Rodinám se dále nabízí bezúročné půjčky do maximální výše 10 milionů forintů (okolo 800 000 korun), které se jim navíc odpustí po narození třetího potomka. Podpora míří i na rodinné vozy nebo bydlení. Přesto fertilita vzrostla „jen“ z 1,49 dítěte v roce 2019 na 1,59 v roce 2021. Navíc za první čtvrtletí tohoto roku už je vidět zase výrazný pokles. Přitom u nás nastal vyšší růst i bez vládního programu a u Slováků byl jen o málo menší. Orbán tak více-méně selhává při řešení největšího dlouhodobého problému Maďarska, který zemi připravil již o milion obyvatel. To se během pandemie ještě zvýraznilo, neboť pokud v roce 2019 zemřelo o čtyřicet tisíc Maďarů více, než se narodilo, v roce 2021 to bylo už o 62 000 více. Pro ani ne desetimilionovou zemi to byla těžká ztráta.

To Polsko nezvyšovalo porodnost ani symbolicky. Navzdory plánům vlády strany Právo a spravedlnost (PiS) a jejímu vlajkovému programu 500+ (příspěvek ve výši 500 zlotých na každé dítě, tedy přibližně 2680 korun) se počet narozených i fertilita propadají již od roku 2017. Během pandemie tomu nebylo jinak. Z 355 000 novorozenců v roce 2020 jejich počet poklesl na 331 000 v roce 2021. Loňský pokles fertility zatím nebyl zveřejněn, ale oproti hodnotě 1,38 dítěte na ženu v roce 2020 to bude určitě o několik setin méně. Evidentně tedy pokračuje dynamická změna životního stylu mladých Poláků odcházejících od katolického pojetí rodiny, která se konzervativní vládě státu s 38 miliony obyvatel děje přímo „pod rukama“. Výsledkem je, že v pandemickém roce 2021 zemřelo o 188 000 lidí více, než se jich narodilo. Pro srovnání, v roce 2019 činil rozdíl v neprospěch nově narozených 35 000.

Být jako Izrael

V německy mluvící části střední Evropy došlo k mírnému nárůstu počtu novorozenců. V samotném Německu se průběžně daří zvyšovat zájem o rodinu mezi vysokoškolsky vzdělanými lidmi, z nichž až čtvrtina byla dříve tradičně bezdětná. Díky flexibilnímu přístupu k zaměstnání se podařilo snížit ekonomický propad těch, kteří se pro děti rozhodli. Když si k tomu připočteme masovou migraci z mimoevropských zemí, pochopíme, proč se v poslední dekádě konečně podařilo zvýšit počty dětí v zemi vymírající už celé půlstoletí.

V posledních letech sice porodnost začala v Německu zase mírně klesat, ale během pandemie nastala skoková změna opačným směrem. Loni se v meziročním srovnání

narodilo o 22 000 dětí více, celkem jich bylo asi 796 000. Fertilita se pak z 1,53 potomka na ženu dostala zřejmě někam k hodnotě 1,6, ale přesnou informaci zatím nemáme. Bohužel úmrtnost během covidu rostla podstatně rychleji, takže zatímco v roce 2019 se ve spolkové republice narodilo o 161 000 lidí méně, než jich zemřelo, v roce 2021 to bylo již o 228 000 méně. Počet obyvatel však opět výrazně vzrostl, neboť pokračovala silná imigrace z evropských i neevropských zemí. Podobný trend zažívá také Rakousko, které však začalo výrazněji vymírat až během pandemie. V roce 2020 počet mrtvých přecíslil narozené o osm tisíc, v roce 2021 pak o pět tisíc. Zároveň se v této devítimilionové zemi v roce 2021 narodilo o dva tisíce dětí více než v předchozím roce, tedy skoro 86 000. Fertilita vzrostla z 1,44 dítěte na ženu na 1,48.

Na závěr trochu kontextu. Většina států Západu zažila během pandemie zastavení propadu porodnosti nebo její větší či menší růst. Výjimkami jsou hlavně státy jižní Evropy – Španělsko, Portugalsko a Itálie, jejichž fertilita patří k nejnižším na starém kontinentu. Další výjimky představují pobaltské státy a část Balkánu. Samostatnou kapitolou je východní Evropa. Vedle každodenního válečného zpravodajství z Ukrajiny, kterou napadlo Rusko podporované Běloruskem, poněkud zaniklo, že jde v zásadě o střet států s jedním z nejvyšších úbytků obyvatelstva. A nejde pouze o migraci a válku. V Rusku jenom roku 2021 zemřelo o milion lidí více, než jich přišlo na svět. Celková fertilita okolo hodnoty 1,5 dítěte na ženu pak skrývá fakt, že uvnitř federace jsou obrovské rozdíly. Například muslimské rodiny mají i dvakrát více dětí než rodiny pravoslavné, což do budoucna zásadně změní charakter obyvatelstva. V devítimilionovém Bělorusku je pak fertilita ještě nižší a jen v roce 2020 tu úmrtnost přebila nově narozené o 62 000 lidí. Informace za rok 2021 zatím nejsou k dispozici.

A ještě tu máme Ukrajinu. Ta bohužel vykazuje jednu z nejnižších porodností v Evropě. Fertilita této země v roce 2020 čítala jen 1,22 dítěte na ženu. Pravděpodobně padala i v roce 2021, kdy zemřelo o 442 000 lidí více, než se jich narodilo. Když k tomu připočteme emigraci, ubylo ukrajinskému státu minulý rok přes 700 000 obyvatel. Od získání nezávislosti před třiceti lety až do začátku letošního roku ztratila Ukrajina (v mezinárodně uznaných hranicích) asi devět milionů lidí, což je suverénně nejvyšší úbytek populace v absolutních číslech na světě. A to bylo ještě před velkou ruskou invazí a úprkem části obyvatelstva ze země. Ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskij nyní mluví o budoucnosti země jako o evropském Izraeli. Pokud to myslí vážně, potřebuje po stabilizaci současné krizové situace také nastartovat zásadní růst porodnosti. Izraelci mají dlouhodobě fertilitu kolem tří dětí na ženu, což jim pomáhá udržovat silné ozbrojené síly a životaschopnou společnost v drsném regionu, který vymírání zatím neplánuje. Jednoduše řečeno, chcete-li zajistit státu a společnosti budoucnost, bez dostatku dětí se neobejdete.

Jan Holovský

Česká kritika Německa kvůli Ukrajině je projevem naší bezmoci. V Evropě mají místo oba postoje

Nechtěl dodávat Ukrajině těžké zbraně, Evropu přivedli k surovinové závislosti na Rusku a teď jejich kancléř odmítá jet do Kyjeva – taková kritika se v posledních týdnech snáší na Německo ze střední a východní Evropy včetně Česka. V čem je oprávněná, a kde se naopak mylí, a jaká se o Ukrajině vede ve spolkové republice debata, říká v rozhovoru expert na Německo a ředitel výzkumu Ústavu mezinárodních vztahů v Praze Jakub Eberle.

■ **Německý kancléř Olaf Scholz po ruském vpádu na Ukrajinu ohlásil „historický obrat“ domácí i zahraniční politiky spolkové republiky. Jak to s tím obratem vypadá po třech měsících od začátku války?**

Vypadá to složité. Pochopitelně, že se Německo přes noc nezměnilo ve vojenskou mocnost, která by se na jednu chovala jako malé Spojené státy. Na druhou stranu se německá politika skutečně přetváří. Dodávky zbraní Ukrajině – navzdory tomu, jak povýšeně se na ně dívá střední a východní Evropa – jsou velká věc, stejně jako příslib stovek miliard eur na zbrojení nebo německý odklon od ruského plynu. Jenže německá politika je plná malých byrokratických kroků a překážek. Scholzův projev byl matoucí v tom, že sliboval velké vizionářské změny, jaké tamní politika neumí. Z toho plyne i zklamání z „nenaplněného obratu“.

■ **Vidíme ale i dost velké a konkrétní neúspěchy Scholzových sociálních demokratů (SPD). Prohráli teď krátce po sobě dvoje důležité regionální volby. Obstál zatím kancléř v očích německé veřejnosti?**

Moc ne. Ale nehledejme příčiny jen ve válce na Ukrajině. To, že Scholz není schopen vysvětlovat svoji politiku lidem, se ukázalo hned po jeho nástupu do funkce na konci loňského roku. Nedával rozhovory, propásl ten okamžik. Teď narazil na limity svého politického stylu.

■ **Co to znamená?**

On si zakládá na technokraticko-

-byrokratické metodě „já to umím nejlíp, tak se moc neptejte, a koukejte, jak věci začínají fungovat“. Což ale

Jakub Eberle je ředitelem výzkumu Ústavu mezinárodních vztahů. Vystudoval mezinárodní vztahy na University of Warwick, University of St. Andrews a Univerzitě Karlově. Přednáší na Vysoké škole ekonomické. Předmětem jeho odborného zájmu jsou teorie mezinárodních vztahů, česká a německá zahraniční politika, politika střední Evropy a kritické přístupy k hybridní válce.

Foto Jiří Mach

může zabrat jen v dlouhém horizontu – ostatně Scholzova vláda už některé důležité věci opravdu změnila, třeba zvýšila minimální mzdu nebo se snaží podporovat lidi zasažené vysokými cenami energií. Ale v době, kdy je potřeba lidem vysvětlovat

opravdu velké změny, tohle nefunguje.

■ **Uvědomuje si to?**

Ano, a už ten styl pomalu mění. Každou chvíli je v televizi, vyšly mu komentáře v tisku. Otázka ale je, jestli má co říct, když svůj postup zakládá na tom, že rozhoduje co nejvíc sám, upeče kompromis, a až nakonec sdělí lidem, jak to dopadlo.

■ **Podobný přístup se připisoval i křesťansko-demokratické exkancléřce Angele Merkel.**

Ano, to srovnání se objevuje často, podle mě ale v mnohém nesedí. Za prvé, u Scholze cítím jasnější ideologické zakotvení, v jeho případě na tradiční levici. Za druhé, evidentně mu chybí empatie a autenticita. Angela Merkel sice nekomunikovala, ale když bylo potřeba, dokázala udělat velké gesto. Za finanční krize v roce 2008 ujistila Němce, že nepřijdou o úspory. Když začínala pandemie, vystoupila, aby veřejně varovala, jak vážné to bude. Scholz tohle neumí.

■ **Velmi hlasitá kritika na Scholze směřuje z východní a střední Evropy včetně Česka. Z mého pohledu je v něčem oprávněná, v něčem méně. Co je namíste Německu vyčítat?**

Česká kritika, jak ji zaznamenávám, je často nekorektní až fakticky nesprávná v tom, že se točí na jediné věci, a to jsou dodávky zbraní Ukrajině. Používá se to pro všeobecné zhodnocení stavu německé politiky i společnosti. Přitom uvnitř spolkové republiky se o těchto dodávkách

vedou neustálé a hlasité debaty. Z mého pohledu si teď do Německa projektujeme svoje vlastní představy o světě a taky frustrace.

■ Co po Německu chceme?

Přáli bychom si, aby bylo tím tvrdým lídrem proti Rusku. Jsme malá země, která má ve velkých geopolitických hrách jen omezené možnosti. Německo naopak silný hlas má. Takže si představujeme, že bude jednat tak trochu i za nás. A šťve nás, že se to neděje: buď vede málo, jako je to teď, nebo naopak moc. Třeba v zelené transformaci.

■ V čem je zádrhel takového přání?

Protože si neuvědomujeme, že pokud mají být Němci opravdu lídři, musí zároveň brát v potaz i španělský nebo portugalský pohled na věc. Myslíme si, že dobrá německá politika je taková, jakou považujeme zrovna za dobrou my ve východní Evropě. Jenže pokud hodnotíme chování jiné země jenom svým vlastním měřítkem, nemůžeme dojít k ničemu jinému než k neustálému zklamání.

■ Takže při kritizování Scholze za nedostatek empatie bychom sami neměli zapomínat na to být empatičtí?

Ano. Aby fungovala evropská jednota, musí ve věci Ukrajiny trochu ustoupit oba geopolitické archetypy: jestřábí Varšava, jejíž postoj nyní částečně sdílí také česká vláda, i opatrný Berlín.

■ Když se vrátíme na německou domácí scénu, není možné nevidět kontrast mezi tím, jak silně je kritizován kancléř, a chválou, která se snáší na hlavy dvou členů vlády za Zelené, ministryně zahraničí Annaleny Baerbock a šéfa resortu energetiky a klimatu Roberta Habecka. Překvapil vás jejich postoj, který bývá také označován za „jestřábí“?

Nepřekvapil mě vůbec. Stačí se podívat na to, jak se tihle dva lídři Zelených profilovali v minulosti. Na Ukrajině probíhá brutální válka a Zelení

jsou morálně a ideologicky hnaná politická síla. V okamžiku, kdy se konflikt vede za nějaké jasně rozpoznatelné dobro, jsou jestřáby. Na rozdíl třeba od sociálních demokratů.

■ A sdílí takový postoj i členská a voličská základna Zelených?

Oni jsou už velkou stranou, mají přes sto tisíc členů, kteří jsou na jestřábí postoj v hodnotových tématech zvyklí. A navíc jsou loajální ke svému vedení, které teď funguje opravdu výborně. No a voliči Zelených jsou podle průzkumů ve vztahu k Rusku těmi úplně největšími jestřáby. Souvisí to i s tím, že jsou to často městští, vzdělaní a bohatší lidé. Zelený pacifismus je v Německu spíše otázkou minulosti.

■ Sami Zelení Scholze hodně kritizovali, i když jsou spolu ve vládě. Když se na to podíváme analyticky, v čem si kancléř kritiku opravdu zasloužil?

Příliš dlouho nebylo jasné, jaká je pod jeho vedením německá pozice. Sice opakoval, že Ukrajinu podporuje, těžké zbraně ale dodat nechce, a každý týden pro to měl jiný důvod. Zároveň ale ten německý postoj fakticky dlouho nebyl moc odlišný od americké politiky. Také byli opatrní.

■ A kdyby Německo těžké zbraně nedodalo, bylo by to špatně?

V kontextu toho, co dělají ostatní země, ano. Mimo jiné proto, jak symbolickým se toto téma nakonec stalo. Když Ukrajině dodáváme těžké zbraně, říkáme tím, že chceme, aby Kyjev vyhrál. A že věříme, že je to možné.

■ Přejde Německo kvůli váhání s Ukrajinou o vliv v Evropě?

Já si nemyslím, že nějaký všeobecně přijímaný německý leadership v Evropě před invazí existoval. Kdo to teď říká, hledá jen další způsoby, jak Berlín kritizovat. A nezaznamenal jsem závažnou kritiku Německa ze strany Francie nebo Itálie. Podobně vadná kritika se ale objevuje i na

opačné straně, když někdo říká: „Oni to ti Východoevropané nemají domyšlené. Posílají zbraně a neřeší co dál.“ Je to paternalizující. Když to vezme analyticky, tak Němci v posledních měsících dělají to, co obvykle. Zastávají většinu času jakousi středovou pozici vklíněnou mezi různé postoje evropských států.

■ Ve vztahu k Rusku němečtí politici dlouho sázeli na diplomatický dialog. Je to teď zdiskreditovaná metoda?

Rozhodně ne. Nějakým způsobem se má mluvit s každým, vždyť dialog vedeme i se Severní Koreou. Od toho je diplomacie, k urovnávání konfliktů. Někteří jestřábi s tím nesouhlasí, já jsem ale rád, že si s Vladimírem Putinem občas někdo zatelefonuje. Už jenom proto, abychom věděli, jak na tom zhruba je, třeba zdravotně a intelektuálně. I když je evidentní, že se teď nemáme moc o čem věcně bavit.

■ A co se týká teze, že vzájemná obchodní závislost je správný prostředek, jak zabránit válce? V německo-ruských vztazích se zakládala hlavně na nákupech ruského plynu a ropy, německé firmy ale v Rusku také čile podnikaly.

Toto kolosálně selhalo. Neumím si představit, že bychom v dalších deseti patnácti letech dospěli do bodu, kdy si řekneme, že je dobrý nápad tuto závislost zase prohlubovat. Natož ve strategických surovinách a se zeměmi, kterým nemůžeme důvěřovat. Což Rusko, ale třeba také Čína, jsou.

■ Jaký další postup bychom si tedy v Česku měli přát?

Měli bychom si přát Německo, které se ani v budoucnu nebude příliš tlačit dopředu, a místo toho bude hledat kompromis mezi evropskými zeměmi.

Helena Truchlá

Ledové setkání s Jackem Dukajem

*Letošní cenu Magnesia Litera za překlad získali Michala Benešová a Michael Alexa. Porota ocenila nejen objem práce, román Jacka Dukaje *Led* má více než 900 stran, ale především schopnost poradit si s jazykem, který je košatý a plný novotvarů. Slyšíte jméno Jacek Dukaj poprvé? Pak se rozhodně nenechte zmást tím, že je označován za autora sci-fi.*

Povídky a prózy Jacka Dukaje totiž navazují na tradici, která je v polské literatuře bohatá a světoznámá. Stačí zmínit Stanisława Lema, autora dodnes filosoficky inspira-

tivní prózy *Solaris*. Stejně jako tento slavný futurolog i Jacek Dukaj vychází z tradice fantasy a science fiction, ale především proto, aby mohl dopřát své mysli a vypravěč-

skému talentu plnou svobodu. Dukaj na rozdíl od Lema často hledí nejen kupředu, kde splétá cyberpunkové vize o lidstvu ovládaném počítači, ale také do minulosti, když si pohrává s alternativní historií. Tak je tomu i v případě jeho opusu magnum *Led*.

V něm se vracíme do meziválečného období, dvacátých let minulého století, ovšem kulisy jsou zcela odlišné, než tomu bylo ve skutečnosti. Polsko nezískalo zpět svou samostatnost a stále zůstává pod nadvládou carského Ruska, kde rovněž neproběhla revoluce a na trůnu nadále sedí dynastie Romanovců. Evropu začíná svírat ledový příkrov, přičemž příčina tkví kdesi na Sibiři. Tam snad žije Otec Mráz, který by dokázal ovlivnit podivné přítuhy (nebezpečné velké kusy ledu) a zabránit zamrzání – to začalo po pádu meteoritu, a šířící se led má tak podivné, „nezemské“ fyzikální vlastnosti. Mimo jiné v popisu těchto zvláštností se Dukaj vyžívá a již po tomto krátkém načrtnutí základních obrysů příběhu asi tušíme, že překladatelé museli odvést skutečně těžkou práci. A to jsme ještě nezmiňovali jiný rozměr textu, jímž jsou dialog s filosofem Tadeuszem Kotarbińským a další vypravěčovy filosoficko-esejistické úvahy. Tento román tedy vyžaduje více čtenářské trpělivosti než klasická – byť podobně rozsáhlá – díla sci-fi.

Dějové a dialogové části se střídají s úvahovými pasážemi a nezaprou inspiraci a lásku autora k velkým ro-

Autor románu *Led* Jacek Dukaj.

Foto: © Anna Zemanek

mánům 19. století, jejichž ambicí ještě bylo „vyprávět svět“. Koneckonců poslední Dukajovou knihou z roku 2020 je *Impérium mraků* inspirované klasikou polského realismu, *Loutkou* Bolesława Pruse. V žádném velkém románu ovšem nemůže chybět velký hrdina či alespoň anti-hrdina, a nechybí ani v *Ledu*. Je jím Benedykt Gierosławski, nadaný matematik, ale také podprůměrný karbaník, který si svou vášní nadělal dluhy a nyní přemýšlí, jak z nich ven. A v tom okamžiku přichází Ministerstvo Zimy s nabídkou vydat se za Otcem Mrázem. Ten snad je Benedyktovým otcem a věděl by, jak ovládat přítuhy a zabránit nejhoršímu. Benedykt vyráží na svou iniciační pouť směr Irkutsk, jak jinak než transsibiřskou magistrálou. Po cestě potkává třeba Rasputina nebo Teslu a naráží na složité mocenské intriky. Spolu s dějem se zaplétá i jazyk, z er-formy přechází do ich-formy nebo dokonce neurčitěho středního rodu. Spolu s rozlehlymi ruskými pláněmi se do jazyka mísí množství rusismů a prostřednictvím filosofů a fyziků také různé novotvary či nepřiliš běžné termíny. Řekněme, že společně s Benedyktem prochází určitou iniciací i čtenář, který musí vynakládat více úsilí, aby dokázal udržet s vyprávěčem krok.

Literatura živená vědou

To, že Jacek Dukaj není zařaditelný do běžných kategorií, dokazuje druh ocenění, která za *Led* sesbíral. Na jedné straně je to Cena Kościelských, již uděluje ženevská nadace z pozůstalosti polského mecenáše umění. Jedná se o prestižní ocenění zohledňující čistě literární kvality, jehož laureáty jsou mnozí čelní polští básníci. Na straně druhé stojí pak cena čtenářů portálu *Wirtualna Polska* za knihu roku nebo nejznámější polská cena v žánru science fiction a fantasy nesoucí jméno Janusze Zajdla. Tu získal nejen za svůj rozsáhlý román, ale i další prózy, a to dokonce pětkrát. Dukaj totiž není na polské literární scéně žádným nováčkem, debutoval v roce 1990 ve svých čtrnácti letech povídkou *Zlatá Galéra*. A již o deset let později si jeho jiný text, *Katedrálu*, vybral jako předlohu animátor a režisér Tomasz Bagiński – jeho animovaný film byl v roce 2002 nominován na Oscara. Bagiński je mimo jiné spojený s druhou klasikou polské fantastiky – *Zaklínačem* Andrzejem Sapkowského, přesněji řečeno jeho herní verzí.

Dukaj vystudoval filosofii na Jagellonské univerzitě v Krakově a odtud také zřejmě pramení jeho záliba v teoretických konceptech a disputacích. Stejně jako Stanisław Lem přitom nehledí k budoucnosti s velkým optimismem. Svědčí o tom jeho soubor esejů *Po písmu*. Domnívá se, že současná krize tradičního písemnictví povede k zániku knihy a pouhému sdílení emocí na různých platformách. I přesto se sám do různých alternativních způsobů publikování knih pouští. Například román *Stáří axolotla* vyšel v roce 2015 pouze jako e-book s rozšiřujícími multimediálními a hypertextovými doplňky. Následně se stal předlohou seriálu *Into the Night* z produkce Netflixu. V literárním světě je Dukaj známý spíše jako člověk, který nerad vystu-

puje na veřejnosti i autorských setkáních. Občas si neodpustí kritické komentáře, ale na druhou stranu vkládá velkou důvěru v dobré vyprávění. „Nepokládám se za, druhého Lema, ale hltal jsem ho od malička a zřejmě u něj jsem se nakazil mimo jiné manýrou chladného racionalismu a také přesvědčením, že literatura se může žít i exaktními vědami a žádné téma pro ni není příliš velké,“ řekl pro portál *Ziemia niczyja* roce 2009, krátce po napsání *Ledu*.

Noc dlouhých čtení

„Vjeli jsme na vnitřní nádvoří, skluznice saní zaskřípaly na dlažbě. Nejprve vystoupili úředníci, Ivan si nasadil cvikr a ihned zmizel ve dveřích; Kiril se zastavil na schodech, před prahem, a podíval se na mě. Otevřel jsem ústa. Zvedl obočí. Sklopil jsem oči. Vešli jsme.“

Kočí mi vzal kožich a šapku a dveřník ke mně přisunul obrovskou knihu, do níž jsem se musel zapsat na dvě místa, pero vypadávalo ze zmrzlých prstů, mohu to napsat za vás, velkomožný pane, ne, já, já sám. Po chodbách načalstva Zimy se pohybuje i negramotná chátra.

Všechno zde zářilo čistotou: mramor, parkety, skla, křišťál i duhové zimězo. Kiril mě provedl hlavním schodištěm, přes dva sekretariáty. Na zdech, pod portréty Mikuláše II. Alexandoviče a Pjotra Rappackého, visely obrazy proslulých stepí a lesů, jarního Sankt Petěrburgu a letní Moskvy, z dob, kdy tam ještě mělo jaro a léto přístup. Personál nezvedal hlavu od práce, ale viděl jsem, jak mě radové, referenti, úředníci a písaři koutkem oka pozorují a poslze si mezi sebou vyměňují nevraživé pohledy. Kdy končí úřední doba? Ministerstvo Zimy nikdy nespí...”

Nejen tento úryvek z *Ledu* si budou moct vyslechnout účastníci letošní Noci literatury, pokud zavítají 21. září na polské čtecí místo na Malé Straně nebo na Kampě mezi šestou a jedenáctou hodinou večerní. Nápad, že známí herci budou číst z nových knih na zajímavých místech v Praze vznikl spontánně už před více než patnácti lety a jeho záměrem bylo upozornit na zahraniční literaturu přeloženou do češtiny. Dnes akci zaštiťují Česká centra a zahraniční kulturní instituty a koná se též nejen mimo metropoli, ale i republiku.

V loňském roce čtenáři objevovali (někdy i dost punkovým způsobem) pražské Podolí. Tentokrát se vrátí do historického centra, což ale může znamenat podobné objevování jako v případě podolských vltavských ostrůvků a loděnic. Zůstalo ještě poblíž Nerudovy ulice něco z ducha *Malostranských povídek*, nebo už je „ukradená“ turistickým ruchem? To si můžete v září vyzkoušet na vlastní kůži. Na různých, většinou běžně nepřístupných místech ve vzdálenostech, které lze nejčastěji pohodlně ujít pěšky, čekají vždy dvacetiminutová čtení, jež se v půlhodinovém intervalu stále opakují. Jak již bylo řečeno, letos se bude číst i *Led* Jacka Dukaje. A když autor překoná svou vrozenou hrůzu z veřejných vystoupení, zavítá do Prahy osobně...

Lucie Zakopalová

Když turista Lenin agitoval u spišské šlechty

Silvester Lavrík bezesporu patří k výrazným hlasům slovenské prózy už více než dvě desetiletí. Ačkoli začínal jako autor povídek a tvůrce divadelních her, stále více se prosazuje v epické šíři románového žánru. Jinak tomu není ani u jeho nejnovějšího počínu Poslední baronka. Podobně jako u předešlé knihy Nedělní šachy s Tisem i v tomto textu se inspiroval mimořádnými příběhy ze slovenských dějin. V případě Poslední baronky však Lavrík podniká snad ještě náročnější exkurz do národní kulturní paměti, když se hrouží do hluboké a pestré minulosti rodné Spiše.

Inspirací se mu přitom stává historická osobnost jistě Margity Czóbelové, jejíž jméno však dosud zůstává neznámé i většině Slováků. Přesto si Lavrík záměrně vybírá tuto historicky okrajovou postavu poslední baronky ze zámku ve spišských Strážkách s ambicí vystavět kolem ní příběh nedávné historie podtatranského regionu. Překvapivě však nemůžeme baronku jednoduše označit za protagonistku příběhu. Spíše než jako aktivní hrdinka s výraznou psychologizací vystupuje jakožto ústřední postava spojující různé dějové roviny textu.

Naopak narativně silnější pozici zaujímá jeden z vypravěčů, hochštapler Šlauko, který se nechtěně stává součástí nových politických sil v poválečném Československu. Vášnivá láska k vypočítavé zapisovateli Cipoře ho vede přímo do rukou komunistické moci, pro kterou začne pracovat jako donašeč. A právě v roli špiona se pak dostane do sídla baronky Czóbelové, třídního nepřítele vládnoucí strany. Prostřednictvím postav baronky, Šlauka a Cipory tak sledujeme, jak autor zpracovává téma zničující konfrontace velkých dějin s osudem malého člověka.

Lavřík v této souvislosti navazuje na rozsáhlý diskurz věnovaný otázce užívání moci a zároveň dilematu spojeného s osobní odpovědností. Šlauko pod nátlakem souhlasí s kolaborací s režimem ve snaze zachránit si vlastní kůži navzdory tomu, že se mu vnitřně hnusí podávat hlášení o životě na zámku. Jeho příběh však nepředstavuje pouze zápas komunistů se zbytky feudálních pořádků. Udař se dostává i do podolínského kláštera, kde spolupracuje na přípravě takzvané Akce K, během níž 13. dubna 1950 komunistická moc podnikla brutální útok na československé mužské řeholní řády s cílem jejich likvidace. Dalším příkladem osobní odpovědnosti je linie baronky Czóbelové. Ta přijímá roli, kterou jí předurčili její předkové a společenská vrstva, i když sama vnímá jistou zkostnatělost a nemožnost pokroku v ustrnulé rodinné tradici. Namísto budování vlastního mocenského postavení nebo využívání šlechtických privilegií se na zámku raději oddává vzpomínkám na ztracenou lásku nebo svým zálibám v malování a jízdě na koni. Zapisovatelka Cipora zase pro bezpečí vyplývající ze spolupráce s vládní mocí obětuje svůj milostný vztah a osobní štěstí.

V souvislosti s protagonisty příběhu můžeme Lavříka pochválit za to, že si pro vykreslení historické fresky volí

postavy, které sice dostatečně reprezentují své společenské prostředí, ale nenesou břemeno obecně známé historické osobnosti. Lavrík se tak drží tradičně pojatého historického románu reprezentovaného například dílem klasika skotské literatury Waltera Scotta. Podle literárního teoretika a filosofa Györgye Lukáče totiž úspěšný historický román potřebuje protagonistu, který nepředstavuje slavnou a známou osobnost, ale zastupuje obyčejného typického člověka, jehož perspektiva má dostatečný potenciál postihnout zvolené historické období v celé jeho šíři. To však neznamená, že bychom v románu nenarazili na některé významné historické osobnosti. V řadě epizodických postav se setkáváme s množstvím známých jmen slovenských i světových dějin.

Diskuse s revolucionáři

Kupříkladu obdivovatele výtvarného umění jistě zaujme přítomnost uherského malíře evropského významu, barona Ladislava Mednyánszského. U jeho postavy Lavrík sleduje genealogickou linii vyprávění, neboť Mednyánszky, v románu sebou samým nazývaný také jako Starý pes, byl ve skutečnosti strýcem Margity Czóbelové. Hlavní prostorový bod knihy, rodinný zámek ve Strážkách, proto velmi dobře osobně znal. V příběhu jsou také použity nejen některé faktografické poznatky o malířově životě a díle, ale také ukázky reprodukcí jeho kreseb.

Ze světových osobností autor do příběhu zakomponoval například Vladimíra Iljiče Lenina a Felixe Dzeržinského. Ti se ještě v době své příslušnosti ke šlechtickému stavu dostali v roce 1906 z Krakova do regionu Vysokých Tater, aby jako turisté zdolali štít s názvem Rysy. Tato okrajová historická epizoda se z pohledu fabule románu stává klíčovou, neboť právě tato událost jako by metaforicky odkazovala k nástupu nové vládní ideologie definující poválečný vývoj nejen Spiše, ale celé země. Zároveň diskuse vedená ruskými revolucionáři s členy rodiny Czóbelových svou dynamikou výstižně demonstrovuje rozdílné ideologické postoje různých společenských vrstev a zároveň předznamenává složité vyrovnávání se s poúnorovým kulturním a společenským vývojem v Československu.

Lavříkovu románu lze však vytknout, že při zobrazení historických pozic částečně sklouzává k využití dobových

hodnotových norem. Nejmarkantněji je to vidět při práci s kategorií prostoru, kdy zámek a jeho urozená paní nekriticky zosobňují vysoké hodnoty morálky, vzdělání a kulturnosti, zatímco sídlo výboru komunistické strany symbolizující rozvrat sídlí ve zrušeném místním lyceu. V této souvislosti můžeme také uvažovat o tom, jak autor prezentuje na jedné straně kulturnost baronky Czóbelové prostřednictvím její znalosti několika cizích jazyků a na druhé straně nářeční, ba dokonce nevychovanou a hrubou mluvu slovenského služebnictva. Tímto zjednodušeným pohledem svého vyprávění Lavřík jako by potvrdzoval historiografický názor o výhradně poddan- ském charakteru slovenského národa.

Obecný problém

Přesto je třeba na tuto knihu Silvestra Lavříka upozornit jako na poměrně zdařilý pokus o současnou slovenskou historickou prózu. Spisovatel obratně využívá všech možných nástrojů, které literatura zdělala po postmoderním přístupu k uměleckému textu. Autor v románu využívá celou škálu narativních prostředků ve snaze dodat textu dostatečnou dynamiku. Použití více vyprávěčských hlasů, narušení chronologie vyprávění a využití dobových fotografií a výtvarných skic vytváří dojem složitého postmoderního vrstvení příběhu. Do kompozice románu autor navíc přidává úryvky z osobní korespondence nebo deníkových záznamů, čímž posiluje dojem historické věrohodnosti. Nakonec však román ukazuje, že i tato snaha o objektivitu je jen postmoderní hrou a dějiny jsou vždy určovány především jejich zapisovateli.

Kniha *Poslední baronka* bývá přitom často marketingově označována žánrem dokurománu, ale toto tvrzení je poněkud zavádějící. Lavřík si čtenáře nepochybně získává důkazy o rozmanitém výzkumu při přípravě románu, ale i v tomto případě jsou objektivní údaje výrazně podřízeny fikčnímu rázu textu. Jinak tomu není ani v souvislosti s údajnou korespondencí mezi postavami, které je ke konci románu přiznán charakter falešné historicity. Zároveň se Lavřík ve snaze zachytit dějiny zvoleného regionu v jejich celistvosti občas dopouští zbytečných generalizací nebo používání patetických a mytologických prvků. Ty si sice dokládají existenci celé spleti historických narativů, ale ve vztahu k ústřednímu tématu románu někdy vytvářejí zavádějící odbočky. Z těchto důvodů Lavříkova kniha je spíše než příkladem dokumentárního románu postmoderní historickou prózou plnou různých narativních her.

Silvester Lavřík během autorského čtení v polské Vratislavi.

Foto: Wikimedia Commons/Rafał Komorowski

Každopádně Silvester Lavřík ve své knize předvedl, jak se současný slovenský autor dokáže vyrovnat se složitostí a periferností regionálních dějin při tvorbě historického fikčního textu. Tímto způsobem také učinil velké a uctivé autorské gesto vůči svému rodišti a dokázal nejen upozornit na rozmanitost dějin Spiše, ale také je čtenářsky atraktivní. Kromě toho vytvořil literární prostor, v jehož rámci se velké národní dějiny mohou představit z perspektivy regionálního příběhu. V něm se mu přitom podařilo vylíčit nejen tragédii historického vývoje jedné středoevropské země, ale především obecný problém, a sice jakým způsobem může tok dějin ovlivňovat naše individuální osudy.

Matuš Guziar

Silvester Lavřík: *Poslední baronka*, Argo, 2022.
Ze slovenštiny přeložil Jiří Popiolek.

Nedůvěra k lidem jako životní strategie

Jak moc nesympatická může být hrdinka dramatu o obvinění, které jí může zcela zničit život, aby diváky ještě bavilo s ní její útrapy prožívat? To je základní otázka, jež se jako červená niť vine třídičnou televizní minisérií Podezření. Jeden z nejpovedenějších seriálových počinů České televize poslední let se inspiroval reálným příběhem varnsdorfské zdravotní sestry, který před lety vyvolával emoce veřejnosti.

Mediální obraz aféry o několika podezřelých úmrtích v tamní nemocnici se tehdy zdál být zcela jednoznačný. Na jedné straně figuroval sympatický, oblíbený doktor, jenž poukázal na nesrovnalosti v podávání léků u náhle zemřelé pacientky. Sekundoval mu agilní ředitel, který v kauze vystupoval s rozhodností, jež nezavdávala pochyb o vině jeho podřízené. A na druhé straně byla „vraždící sestra“, jak ji bez okolků tituloval tisk. Vše se zdálo být jasné. Vyhořelá pracovnice podle spekulací úmyslně zkracovala život svým klientům, aby si ulehčila práci. O to větší bylo překvapení mnohých, když ji následný soud o pár měsíců později osvobodil ve všech bodech obžaloby.

Tenhle příběh zaujal známého scenáristu Štěpána Hulíka. Mladý autor, jenž se proslavil minisérií *Hořící keř* o událostech spjatých se smrtí Jana Palacha, si rád nachází látky, které mají ambice společenské fresky a v nichž se malé dějiny střetávají s charakterem doby. Řadou Českých Lvů ověřené dílo Agnieszky Holland se soustředilo na postavu mladé právničky, která se v těžké atmosféře nastupující normalizace rozhodla zastupovat Palachovu maminku bránící čest svého syna před nactiutrhácnou pomluvou komunistického potentáta Viléma Nového.

I v *Podezření* se zdánlivě jednoznačně prohraného případu ujme advokát, který, ač je přidělen soudem ex offio, udělá víc, než musí. Plnokrevnou postavu nepřiliš bystrého právníka, jenž cítí šanci, že by tenhle soud mohl být průlomovou kauzou v jeho kariéře, si s gustem vystříhl Miroslav Hanuš. Životní roli ale série nabízí Kláře Melíškové, která se do morousovité zdravotní sestry Hany Kučerové doslova vtělila.

Kmenová členka souboru Dejvického divadla si s trochou nadsázky pro svou kreaci vypůjčila herecký projev svého dlouholetého uměleckého šéfa. Působí jako Miroslav Krobot v sukních. Má nulovou mimiku a uštěpačnou dikci. Její hrdinka je tvrdá na sebe i své okolí, ale za krustou tušíme plejádu nezpracovaných traumat. Až na pár řídkých okamžiků nedovolí svým emocím, aby pronikly přes nepropustnou masku obličeje. Nemá přátele, kolegyně v práci si k tělu nepouští. Ani k pacientům se nechová příliš vlídně, ale její profesionalitu by si až do nešťastného obvinění nikdo nedovolil zpochybnit. Všechny si drží na distanc – i svou dceru Terezu, vůči níž není schopná žádné vřelosti. Tereziny plány na odlet s přítelem na brigádu do zahraničí vezmou za své se zmíněným obviněním a vysokoškolačka se musí potýkat nejen s matčinou odtažitostí, ale také s odsudky maloměstského okolí. Denisa Barešová

dokazuje, že je jednou z nejtalentovanějších hereček mladé generace, a nijak nezaostává za výkonem Ivana Trojana v úloze pokryteckého doktorského seladona nebo za parádně slizkým ředitelem v podání Petra Lněničky.

Na vyznění drásavé minisérie má ale vedle hereckých výkonů, civilních dialogů a nervní hudby Jonatána Pastirčáka velký podíl nečekaně jistá režie Michala Blaška, pro kterého se jedná o první větší projekt. *Podezření* má, co se audiovizuální stránky týče, jednoznačně evropské parametry, a tak člověk suverénně napsanému a vyprávěnému příběhu odpustí i zaškolbrtnutí ve třetím díle. Dění v soudní síni totiž povážlivě padá řemen. Tam, kde by jeden čekal, že bude děj gradovat a přesvědčivě shrne všechny indicie a důkazy do emotivního finále ve chvíli vynesení rozsudku, se všechno odbyde překvapivě nejasně a zkratkovitě.

Katarzní psychologický oblouk hrdinky vyznívá o dost přesvědčivěji. „Já jsem se prostě takto narodila, mám holt takovou povahu. Nemám snad právo být taková, jaká jsem?“ pronese postava Melíškové v závěru. Nesympatičnost je ale relativní pojem. Příklad hlavní hrdinky ukazuje, že ve světě slabochů a oportunistů se člověk musí spolehnout hlavně sám na sebe. A misantropie a nedůvěra k lidem, kterou má Hana Kučerová zvnitřněnou, se nakonec projeví vzhledem k okolnostem jako docela odůvodněná životní strategie.

Jan Gregor

Klára Melíšková a Denisa Barešová ztvárnily v seriálu *Podezření* matku a dceru.
Foto: Facebook/tvzonecz

Řetízková šatna na dole Rovnost aneb stále zraněný Jáchymov

Joachimsthal – Jáchymov. Někdejší hlavní město Krušných hor bylo v šestnáctém století po Praze druhé největší v českém království. Dalo světu mnoho ryzího stříbra, talarů, radonové vody i uranu a dalších cenných kovů. Stalo se domovem srdnatých a pracovitých lidí, kteří zde rozvíjeli důlní technologie i dobovou vzdělanost, aby se po vyčerpání přírodních bohatství zase odstěhovali za lepším. Jeho dějiny mají bohužel i své temné kapitoly, k nimž patří čtyřicátá a padesátá léta dvacátého století. Osud jejich obětí připomíná spolek Političtí vězni.cz.

Za druhé světové války se v Jáchymově zavírali váleční vězni na těžkou práci v dolech, aby je po skončení nacistické hrůzovlády vystřídali jejich vězňové a kolaboranti. Převážně německy mluvící obyvatelstvo odsud bylo ve druhé polovině 40. let minulého století nenávratně vyštvalo a v místech staletých hornických usedlostí vznikl Sověty řízený uranový gulag. Prošlo jím na sedmdesát tisíc moderních otroků. Na začátku 60. let důlní provozy na Jáchymovsku definitivně utichly. Zůstaly světoznámé lázně a nejasná budoucnost. Lágry vystřídaly rekreační objekty a většinová snaha na utrpení nucených kovkopů zapomenout. Tuto sklerózu přerušil až pád komunismu a do města se začala se střídavými úspěchy navracet paměť původních i nesvobodných obyvatel. Údolí svatého Jáchyma je zkrátka charakteristické svými dějinnými ampli-

tudami. Tamní polorozpadlá řetízková šatna u šachty Rovnost I. o nich má začít nově vyprávět.

Řetízkárna byla součástí areálu uranového dolu a pracovního tábora Rovnost u Jáchymova, jednoho z osmnácti táborů zřízených československým komunistickým režimem k těžbě uranu pro sovětský jaderný program. Sloužila jako převlékárna pro vězně, kteří na řetízky zavěšovali své fárové obleky a vytahovali je ke stropu, kde mohly lépe proschnout. Tábor Rovnost patřil v 50. letech 20. století mezi největší a je znám mimořádně tvrdým zacházením s politickými vězni. Bez přehánění lze mluvit o mučení, stání na mrazu nebo pranýřování, o kterých svědčí písemná i očitá svědectví. Obzvláště jimi proslul táborový náčelník František Paleček.

Rovností prošla řada mimořádných osobností z řad politických vězňů jako básník Bohumil Robeš, jediný trenér Emila Zátopka Jan Haluza, šumavský převaděč František Wiendl a mnozí další. Legendární stíhací pilot RAF Jose

sef Bryks přímo v táboře zemřel. Rovnost ale byla i místem hrdinství a obrovské vůle k přežití. Například věznění skauti zde tajně vyráběli samizdatovou literaturu a sestavili i radiopřijímač, na kterém dva roky tajně poslouchali Svobodnou Evropu, o čemž podal svědectví bývalý politický vězeň Miroslav Kopt.

Roku 1961 byl tábor Rovnost zrušen a následně srovnán se zemí. Dnes tam stojí chatová osada. Zbořen byl i areál nejhlubšího jáchymovského dolu Rovnost, před válkou zvaného Werner, a jeho technologie byla demontována. Nepohodlná minulost měla být zcela zapomenuta a dlouho ji na místě nic nepřipomínalo. Jediné, co zůstalo beze změny,

Stav Řetízkárny na jaře 2022.

Foto: Tomáš Bouška

je právě Řetízárna. Až po listopadu 1989 ožily snahy paměť místa znovu kultivovat. Jáchymovský spolek Barbora a několik bývalých politických vězňů postavili na okruhu v délce 8,5 kilometru kolem města jednoduchou naučnou stezku. Řetízková šatna se ocitla v její polovině. Dostupná je autem, pěšky, na kole či na běžkách.

Naučná stezka Jáchymovské peklo je vyznačena převážně žlutou značkou a k téhle důlní památce vás spolehlivě dovede. Její trasa prochází několika výraznými místy, kde se ve 40. a 50. letech 20. století nacházely pracovní tábory pro nesvobodné pracovní síly sloužící k těžbě uranu pro německý a později i sovětský jaderný program. Hlavní téma stezky představují právě tyto pracovní tábory a lidé v nich zavření. Historie Jáchymova je však přece jen mnohem delší a pestřejší, proto stezka obsahuje také informace o starších dějinách města, okolní přírodě a ekologii.

Na trase najdete dvanáct panelů, které doplňuje pět zastávek označených pouze QR kódy odkazujícími na webovou stránku s popisem daného zastavení. Stezka je středně obtížnosti, vzhledem k horským podmínkám v dané lokalitě bývá v zimě nebo při prudkém dešti hůře přístupná, o to je však autentičtější. Spolek Političtí vězni.cz ji ro-

ku 2015 kompletně obnovil. Jeho členové dále vydali dvě knihy s příběhy vězněných osob, natočili dokument *K. Ch. – příběh politické vězeňkyně* nebo zmapovali historii a pozůstatky tábora Nikolaj na Jáchymovsku.

Areál Rovnosti je dnes součástí krajinného celku Hornická kulturní krajina Jáchymov chráněného jako památka UNESCO. Jak již bylo řečeno, poslední budovou v původním stavu je Řetízárna. Stavba rychle chátrá, nemá okna a nedávno se zborila její střecha, ale zbytek stále stojí. Řetízárna má přitom nejen nevyčíslitelnou historickou hodnotu, ale i obří potenciál jako skvělé místo pro důstojnou připomínku historie lágru a lidí, kteří v něm byli vězněni. Proto chce spolek Političtí vězni.cz budovu vykoupit, opravit a přeměnit v komunitní a vzdělávací centrum. Pokud se s tímto záměrem ztotožňujete, můžete jej podpořit příspěvkem do sbírky na platformě Donio (<https://www.donio.cz/retizkarna>). Nebo se můžete „jen“ přihlásit na webu www.retizkarna.cz na brigádu a pomoci s obnovou objektu vlastníma rukama. Toto zranění jde totiž stále zahojit, stačí jen chtít.

Tomáš Bouška

Autor je předsedou spolku Političtí vězni.cz a zakladatelem Novinářského inkubátoru.

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

**ROČNÍ
PŘEDPLATNÉ
S DORUČENÍM
230 Kč**

 redakce@demokratickystred.cz www.demokratickystred.cz/predplatne

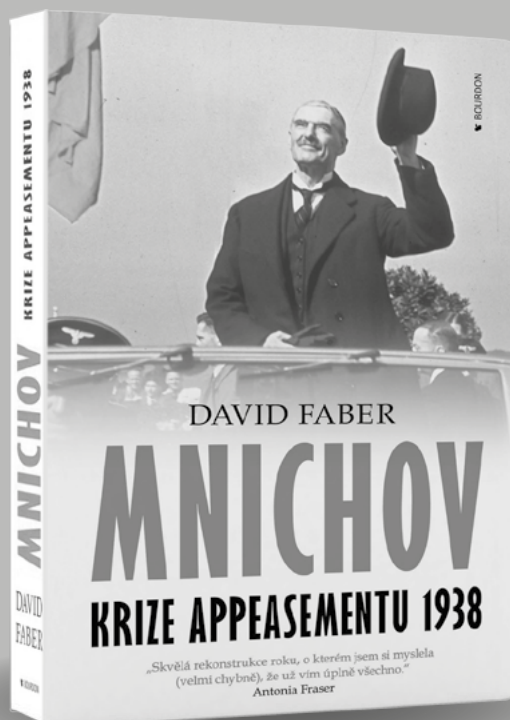
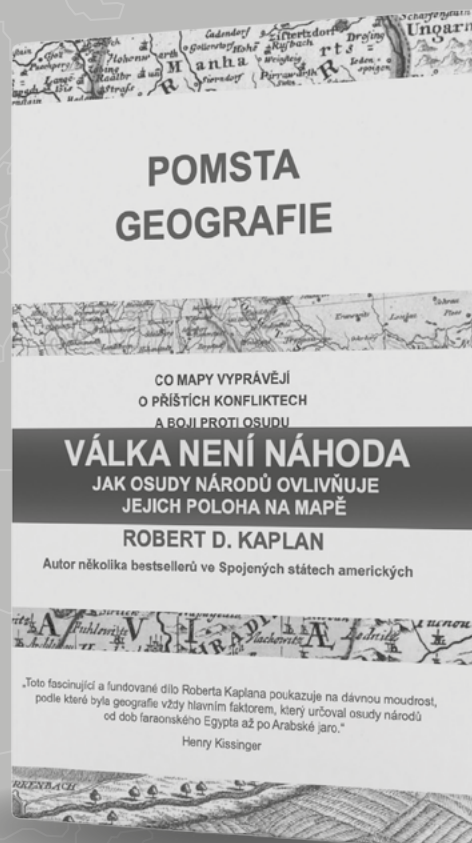
35

**Rusko znovu
ohrožuje Evropu.**

**Může za to jeho
poloha na mapě?**

Dotisk mimořádně úspěšné knihy
politického geografa Roberta Kaplana,
která se zabývá otázkou vlivu geografie
na vývoj a směřování národů.

Zvláště kapitoly o Rusku vyvolaly
ve světle invaze na Ukrajinu nejen
mezi odbornou veřejností vášnivé
diskuze.

**Ustoupili Hitlerovi.
Ustoupí i Putinovi?**

Mnichovská dohoda měla zachránit
mír. Místo toho usnadnila nacistickou
rozpínavost v Evropě.

Kniha britského historika Davida
Fabera zasazuje nechvalně proslulou
politiku appeasementu do kontextu
doznívajících traumat z první
světové války.

nakladatelství
BOURDON

www.nakladatelstvi-bourdon.cz